

Асоціація агенцій регіонального розвитку України

**Konrad
-Adenauer-
Stiftung**

Фонд Конрада Аденауера

**Економічна та адміністративна трансформація:
цілі та рекомендації для України на шляху
до Європи**

Київ 2004 р.

УДК

ББК

Видано за підтримки

Представництво в Україні

Автори видання:

Франц Шустер	- міністр економіки, праці та інфраструктури федеральної землі Тюрінгія у відставці (керівник робочої групи)
Юта Гінріхс	- дипломований спеціаліст (Німеччина)
Іван Васюник	- народний депутат України
Анатолій Матвієнко	- народний депутат України
Павло Качур	- народний депутат України
Олег Бойко-Бойчук	- експерт
Юрій Верланів	- експерт
Максим Стріха	- експерт

Думки висловлені у виданні

Видання що пропонується є результатом спільної роботи німецьких та українських експертів під час підготовки та проведення семінару „Програма реформування задля загальнодержавного та регіонального розвитку України”. Який відбувся 5-6 квітня 2004 року в Києві.

Логіка роботи була побудована на представленні погляду німецької сторони на стан та перспективу трансформацій що відбуваються в Україні до спільного обговорення з Українськими експертами та виходу на узгоджені рекомендації. Такий адаптований зовнішній погляд може бути цікавим дороговказом, якщо ми дійсно прагнемо досягнути європейських стандартів життя.

Книга буде корисною як для фахівців, так і широкому загалу читачів, які цікавляться питаннями подальшого економічного розвитку України.

В кожній демократичній державі вибори є змаганням не лише конкретних кандидатів, а насамперед їхніх програм, їхніх пропозицій щодо шляхів подальшого розвитку суспільства. Сьогодні Україна так само постала перед дилемою: або рух у напрямку стандартів цивілізованої демократичної заможної Європи, або консервація дикого олігархічного капіталізму, що виріс на руїнах тоталітарної системи. Проте, на жаль, від провладних українських ЗМІ годі чекати чесною й відкритою дискусії на тему: а який шлях для України кращий, який шлях вестиме до гідного життя її громадян.

Можна констатувати: за останні 10 років Україна втратила історичний шанс долучитися до об'єднаної Європи вже цього, 2004 року. А тим часом рух до стандартів і норм ЄС не лише приніс нашим найближчим сусідам – Польщі, Словаччині, Угорщині, країнам Балтії – повноправне членство в Євросоюзі, але й дозволив істотно оздоровити економіку, підвищити рівень повсякденного життя й правової захищеності усіх верств населення.

Проте в історичній перспективі європейський шанс України ще не втрачено. Радикальна заміна еліт чесними, професійними, патріотичними політиками після майбутніх президентських виборів відкриє перед нами поле роботи для реального наближення українського законодавства, а ширше – писаних і неписаних норм, за якими живе наше суспільство – до європейських вимог. І готуватися до цієї роботи слід уже сьогодні.

Саме так слід сприймати дослідження українських і німецьких експертів, яке окреслює сьогоднішній стан української держави та її економіки й пропонує конкретні шляхи трансформації в напрямку наближення до стандартів Європейського Союзу. Особливою цінністю дослідження є те, що в ньому враховано досвід аналогічної трансформації східних земель сьогоднішньої об'єднаної Німеччини.

Звичайно, пропоноване дослідження не дає відповідей на всі запитання. З окремими його рекомендаціями можна сперечатися. Але воно є ще одним вартісним і глибоко професійним поглядом на те, де Україна перебуває сьогодні, і якими шляхами їй треба буде рухатися завтра.

Віктор Ющенко

Зміст

Рішучість щодо реформ.....	6
I. Стан економічного розвитку України	9
1.1. Загальний стан економічного розвитку.....	9
1.2. Статистичні дані, що свідчать про нагальну необхідність реформ	
.....	10
Рекомендації.....	11
1.3. Економічний розвиток регіонів.....	13
1.3.1. Темпи зростання у регіонах.....	13
1.3.2. Економічна структура регіонів	15
1.3.3. Інші економічні показники регіонів	16
Рекомендації:.....	19
1.4. Обсяги та результати приватизації	19
Рекомендації.....	21
II. Принципи системної політики	22
Рекомендації.....	25
III. Пропозиції щодо збалансованого регіонального та	
загальнодержавного розвитку	26
Заходи пріоритету А:.....	26
Крок А 1: Перебудова державного управління	26
Крок А2: Заснування економічних інституцій	33
Крок А3: Реформа системи фінансового перерозподілу між	
регіонами.....	40
Крок А4: Удосконалення податкової системи та діяльності	
податкової адміністрації.....	44
Крок А5: Розробка інструментарію для сприяння економічному	
розвитку	46
Заходи пріоритету Б:	51
Б.1.: Основи правового устрою	51
Б.2.: Економічне законодавство	52
Б.3.: Антимонопольне законодавство та інші заходи боротьби зі	
зловживанням економічною владою	53
Б.4.: Законодавство про розподіл державних замовлень.....	53
Б.5.: Забезпечення ефективного правового захисту.....	53
Рекомендації.....	54
Заходи пріоритету В:	54
Крок В1: Розробка регіональної політики	54
Крок В2: Аналіз діяльності існуючих спеціальних економічних зон	
та їх подальший розвиток у випадку позитивних результатів досліджень	
.....	63
Крок В3: Подальша приватизація	64
Крок В4: Подальше скорочення дотацій.....	66

IV. Прикінцеві зауваження.....	68
Огляд нормативно – правової бази місцевого та регіонального розвитку	69
Перелік літератури:.....	71
Показники зовнішньоекономічної діяльності.....	73
II. Підприємництво	75
III. Фінансовий сектор.....	77
IV. Соціальний сектор.....	79
V. Розвиток ВВП протягом 1995 – 2001 років на душу населення	81
.....	
VII. Приватизація в регіонах України за станом на 01.10.2002.	85

Рішучість щодо реформ

Розширення Європейського Союзу (ЄС) на Схід змінило геополітичне становище України. Вона стала безпосереднім сусідом ЄС. Відтак Україна муситиме відповісти на питання: чи бажає вона стати на шлях наближення до об'єднаної Європи, чи хоче і вона бути членом ЄС. На сьогоднішній день повному членству України у ЄС заважають численні перешкоди, подолати які можна лише за умови, якщо:

- Україна успішно продовжуватиме процес політичної, економічної та адміністративної трансформації.

- ЄС допоможе Україні пройти цей шлях;

Запропоноване дослідження має на меті дати нарис програми реформ, які б дозволили скоротити шлях до ЄС та пройти його з найменшими витратами часу. Програма реформування зосереджується головним чином на усуненні перешкод регіональному розвитку. Її розробці передував аналіз економічних даних щодо всіх областей України та визначення основних економіко-політичних завдань. В цілому, програма передбачає подальші головні стратегічні акценти дій, що, на наш погляд, створює умови для значного покращення шансів України на вступ до Європейського Союзу. Серед них:

- розвиток правових інститутів;
- децентралізація адміністративних та фінансових відносин;
- вдосконалення регіональної економічної структури;
- розвиток інфраструктури.

Економічна політика, що має на меті зростання, у тому числі через вирівнювання рівня розвитку регіонів, потребує всеохоплюючої прозорості **правової системи**. Така система включатиме, наприклад, цивільний кодекс, економічне, податкове, антимонопольне законодавство, законодавство щодо розподілу державних замовлень, законодавство про місцеве самоврядування тощо. Система цих законів уже є в Україні. Проте, правові норми не завжди втілюються в життя. Відповідно до цього пропонується посилення правових інститутів в частині забезпечення практичного застосування ухвалених правових норм.

Про соціальну ринкову економіку часто говорять як про “третій шлях між капіталізмом та соціалізмом”. Вона є дуже гнучкою та посилює економіко-політичні трансформаційні процеси. У будь-якому випадку соціальна ринкова економіка має ґрунтуватися на певних й визначених політико-правових засадах. У протилежному випадку не зможуть функціонувати ані ринковий механізм, ані система соціального розподілу власності.

Успішного економічного розвитку неможливо досягти за умов надцентралізованої системи влади. Передумовою успіху є самоврядування громад сіл, селищ та міст, а також районів та областей, що здійснюється в рамках

державного законодавства. **Децентралізація адміністративних та фінансових відносин** ще не достатньо розвинута в Україні. Не лише в державно-управлінських, а й у економічних аспектах є досить сильна потреба децентралізації політичних дій. Запровадження такої політичної стратегії є можливим без порушення державної єдності. Її змістом має стати подальша передача повноважень та фінансів центрального рівня на рівень територіальних громад та регіонів. Лише тоді органи місцевого самоврядування зможуть визначити найефективніші шляхи до успіху.

Мета децентралізації та самоврядування є актуальною політичною темою в Україні. Кабінетом Міністрів України було схвалено “Концепцію удосконалення адміністративно–територіального устрою України”. Визначено головні проблеми, цілі, основні принципи та механізми удосконалення територіально–адміністративного устрою держави. Зокрема, передбачено розроблення пілотного дослідницького проекту, метою якого є удосконалення мережі низових ланок системи адміністративно–територіального устрою, а також сільських, селищних та міських рад, формування економічно та фінансово спроможних територіальних громад, здатних забезпечувати на належному рівні вирішення питань місцевого значення, надавати послуги населенню на рівні загальнодержавних соціальних стандартів, задовольняти інші потреби та інтереси громадян.

Для прискорення регіонального розвитку, Україна також потребує державних заходів з **удосконалення регіональної економічної структури**. До них належать:

- формування економічних інституцій, призначених для виконання важливих для розвитку завдань;
- реформування фінансового розподілу на користь областей, районів, міст, громад;
- удосконалення податкової системи та діяльності податкової адміністрації;
- розробка політичного інструментарію задля стимулювання розвитку економіки.

Економічний розвиток сильно пов’язаний із рівнем розвитку **інфраструктури** та особливо із транспортною інфраструктурою. Задля скорочення кількості перешкод на шляху економічного зростання слід розвинути місцеву, регіональну та міжрегіональну транспортну інфраструктуру. Важливе значення має також забезпечення регіонів та територіальних громад відповідною освітньою, соціальною інфраструктурою тощо. Таким чином, рекомендації програми стосуються також тем територіальної організації та інфраструктури.

Основами для розробки поданої програми політичного, економічного та адміністративного реформування є:

- рекомендації Фонду Конрада Аденауера;
- аналіз ситуації в Україні;
- досвід інших країн, що пройшли період трансформації;
- коментарі багатьох інститутів та експертів в Україні;
- зауваження представників німецьких фірм;
- документи Українсько–німецького та Німецько–українського економічних форумів;
- результати обговорень з представниками німецького уряду, парламенту, опозиції;
- бесіди з представниками регіонів та міст;
- консультації з представниками асоціації агенцій регіонального розвитку України та університетів.

Із вдячністю слід констатувати, що усі учасники, які безпосередньо працювали над питаннями програми або допомагали у визначенні проблем та шляхів їх вирішення, зробили свій внесок у розуміння можливостей України на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

Фонд Конрада Аденауера готовий надати допомогу в опрацюванні та реалізації вироблених рекомендацій. При цьому не йдеться про подальші дослідження, що здійснюються за кордоном, а потім передаються Україні.

I. Стан економічного розвитку України

Із проголошенням Україною незалежності на карті Європи з'явилася нова держава. Основою її сьогоденного функціонування є Конституція, яка передбачає розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову. У розвиток конституційних принципів було прийнято систему законів, які по новому врегулювали відносини між державою, суспільством та економікою. Таким чином створювалися умови, в рамках яких започатковувався процес трансформації планової економіки у соціальну ринкову. Колишні державні підприємства були приватизовані на 60–70%. Почалося залучення іноземних інвестицій та розвиток нового приватного сектору.

Після стрімкого падіння виробництва, що спостерігалось у період 1991-1997 рр., можна констатувати певні сталі тенденції у зростанні ВВП – щорічно на 6–9%. Таким чином, почалася побудова національної економіки, яка базується на новій економічній системі та новій економічній структурі. Незважаючи на добрі показники зростання, економіка країни ще не позбавилася низки проблем, про що свідчить значна кількість збиткових підприємств та відносно велика частка населення, що проживає за межею бідності. Саме тут є досить широке поле для політичних дій. Метою трансформаційних процесів в Україні має стати “добробут для всіх”.

1.1. Загальний стан економічного розвитку

Таблиця 1. Динаміка валового внутрішнього продукту

Показники	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Номінальний ВВП, млрд. грн	81,5	93,4	102,6	130,4	170,1	204,2	220,9	264,2
Зміни у % до попереднього року	- 10,0	- 3,0	+9,85	- 0,2	5,9	9,2	+8,18	+19,6

Джерело: Офіційні публікації Держкомстату

Економічний підйом розпочався у 2000-2001 роках, однак у 2002 р. знову відбулося скорочення темпів зростання до 4,8%. Після короткого спаду динаміка економічного зростання відновилася і склала у 2003 р. (січень – листопад) + 7,7%. За весь рік зростання ВВП очікується на рівні 8,5%. Цьому посприяло, в першу чергу, зростання в будівельній галузі (+23%), в переробній промисловості (+18,2%), у гуртовій та роздрібній торгівлі (+14,4%) та на транспорті (+12,6%). Навпаки, у сільському господарстві вироблена додаткова вартість скоротилася на 11,6%, що відповідно позначилося на загальному зростанні ВВП. Головною причиною негативних процесів у сільському господарстві був катастрофічно низький врожай 2003 року.

Таблиця 2. Структура економіки (у % до ВВП)

Роки	Промисловість	Сільське господарство	Будівництво	Послуги
1991	45,7	24,4	8,9	26,3
1999	32,7	13,5	5,0	48,3
2002	30,5	13,4	3,4	52,7

Джерело: Інститут Східної Європи (Osteuropa в Institut paper No. 243), станом на 15.10.2002; аналіз Франкфуртер Альгемайне Цайтунг.

Дані таблиці 2 демонструють суттєві зміни економічної структури, що сталися в рамках процесу трансформації від орієнтованої на промислове виробництво планової економіки у напрямі ринкової економіки, орієнтованої на сферу послуг. Проте і в 2002 р. частка промисловості становила майже третину ВВП України. Найбільшими галузями промисловості є виробництво заліза та сталі, харчова промисловість та машинобудування.

1.2. Статистичні дані, що свідчать про нагальну необхідність реформ

У цьому розділі наведено неповний перелік основних економічних та соціальних показників України, порівняльні характеристики яких є яскравим свідченням нагальної необхідності проведення подальших реформ:

- у 2001 р. ВВП складав лише 44% від реального ВВП, створеного у 1989 р.;
- частка тіньової економіки до рівня ВВП складає приблизно 43%;
- середні показники ВВП на душу населення становили у 2002 р. лише 4583 грн. у фактичних цінах, що відповідає 911 € за офіційним курсом;
- позитивним фактором є зростання рівня інвестицій починаючи з 2000 р. (темп приросту сягнув 14,4%, у 2000 і 17,2% 2001 р.); проте обсяг інвестицій склав лише третину від рівня 1991 р.;
- сукупні прямі іноземні інвестиції (FDI) становили у жовтні 2003 року 6,2 млрд. американських доларів, що у перерахунку на душу населення складає лише 130 доларів США; за цим показником Україна перебуває у нижній частині списку країн з перехідною економікою;
- зовнішня заборгованість залишається високою і дорівнює 9,9 млрд. доларів США;
- законодавчо встановлена мінімальна зарплата становить 237 грн.;
- офіційна заборгованість по зарплатах все ще перебуває на рівні 2,12 млрд. гривень (за неофіційними даними – 4,22 млрд.). Це при тому,

що парламент встановив прожитковий мінімум на рівні 365 гривень (приблизно 65 євро);

- у жовтні 2003 р. рівень інфляції досяг позначки 6,9% і значно перевищив рівень 2002 р. (0,8%); причинами зростання інфляції вважаються, поряд з поганим врожаєм, динаміка заробітної плати, підвищення цін виробників та адміністративне підвищення тарифів;
- велика частина населення живе на межі або за межею бідності: ще у 1992 р. у звіті ООН про людський розвиток Україна знаходилася на 54 місці, у 2002 р. – на 80-му, а у 2003 р. – лише на 95-му, отже, всього за один рік Україна пересунулася вниз на 15 позицій;
- з 1992 р. кількість населення зменшилася з 52 млн. до 48 млн. (на 01.01.2003 р.), причинами є низька народжуваність, висока смертність (особливо серед чоловіків) та високі показники еміграції в країни Заходу;
- державне фінансування охорони здоров'я складає 35 євро на душу населення, на 45% менше, ніж 11 років тому, як наслідок – відбувається скорочення тривалості життя.

Рекомендації

1. Україна потребує подальшого **стабільного економічного зростання**; метою є не відстати від розвитку світової економіки та впоратися зі своїми структурними та соціальними проблемами.

2. Передумовою для цього є досягнення позитивних темпів **зростання у всіх секторах**: послуг, промисловості та сільського господарства.

3. Для забезпечення стабільного зростання, з огляду на вельми застарілі виробничі потужності, нагальну потребу в реструктуризації та значні вади інфраструктури, необхідно значно **збільшити обсяг інвестицій**.

4. Основним завданням має бути встановлення таких політичних та економічних умов, щоб **тіньова економіка стала не вигідною**. Йдеться про залучення грошових засобів тіньової економіки як інвестиційних капіталів, що має сприяти зростанню довіри до держави. Важливим також є створення сприятливих умов для виплати заробітних плат легально.

5. Основою економічної політики має виступати **промислова політика**. Промисловість є базою економіки. Вона закуповує продукти сировинних галузей та розміщує замовлення у секторах послуг та виробництва. Інвестиції у промисловість сприяють інноваційному розвитку як сировинних галузей, так і сектору послуг. Особливо важливим у сфері промисловості є позитивне сальдо заснування нових підприємств.

6. Для подальшого стимулювання промислового виробництва необхідно **підтримувати** у процесі трансформації **традиційні галузі** у їхньому прагненні до:

- збільшення обсягів власного виробництва;
- реалізації технічного прогресу з метою стати конкурентноздатними у ціновій та якісній категоріях;
- забезпечення стимулів активізації інноваційної діяльності;
- досягнення достатнього рівня створеної додаткової вартості, виплати відповідних заробітних плат та отримання прибутків.

7. В **секторі послуг** необхідно зменшити державну частку та посилити приватний сектор, особливо у сферах, пов'язаних із обслуговуванням виробництва. Проте це можливо лише за умови одночасного зростання промисловості і сільського господарства як опору економічного розвитку. Промисловість і сільське господарство повинні становити хребет української економіки. В такому випадку сектор послуг зможе орієнтуватися на потужні промислові центри і цілеспрямовано розвиватися навколо них.

8. Кожна ефективна економіка потребує поділу праці між малими, середніми та великими підприємствами. Завданням економічної політики в цьому випадку є **знаходження оптимальної збалансованої структури підприємств за розмірами**. Для динамічного розвитку економіки надзвичайно важливо спрямувати підтримку малих та середніх підприємств на те, щоб:

- малі підприємства поступово перетворювалися на середні із відповідним зростанням числа робочих місць на них;
- середні підприємства розвивалися до розміру великих, особливо шляхом міжнародного співробітництва;
- малі та середні підприємства виникали у тих секторах та регіонах, де вже існують великі підприємства.

9. В центрі економічної політики завжди має знаходитись **підтримка малих та середніх підприємств**. Проте економічна політика не повинна зосереджуватися лише на існуючих підприємствах. У країні зі старою структурою економіки мають бути докладені особливі зусилля до заснування нових підприємств. Важливого значення набувають підприємства, що використовують сучасні технології. Підприємства виконують важливу соціальну функцію – створення робочих місць та подолання бідності. Крім того, вони є наповнювачами місцевих бюджетів. З огляду на це, умови щодо підтримки малих та середніх підприємств мають бути створені і на центральному, і на регіональному рівнях.

10. У країнах з трансформаційною економікою важливе значення має **розвиток ремесел**. Ремесло виконує важливу функцію послуг як для суспільства, так і для економіки в цілому.

11. Необхідно негайно змінити ситуацію, з якої сільське господарство негативно впливає на зростання ВВП. Пріоритетним завданням є **підвищення продуктивності сільського господарства** через відповідні інвестиції

в модернізацію і розширення виробництва. Поряд з цим важливого значення набуває поліпшення збуту та переробки сільськогосподарської продукції. Україна має вигідні географічні та кліматичні умови для потужного сільськогосподарського виробництва і ними слід скористатися. Для цього необхідно розробити відповідні концепції розвитку. Тоді українське сільське господарство матиме добрі шанси у конкуренції на ринку ЄС.

12. Підвищення продуктивності сільського господарства природнім шляхом призведе до вивільнення робочої сили. З метою запобігання зростанню соціальної напруженості та збереження людського потенціалу на селі, пріоритетним слід вважати створення передумов для розвитку **підприємств переробки продукції сільського господарства, та інфраструктурного сектору села.**

13. Економічне одужання України вирішальним чином залежить від розвитку регіонів. Кожен регіон повинен робити свій внесок у економічне зростання. Проте, на сьогодні існують значні регіональні відмінності в структурі економіки та економічному потенціалі. Тому необхідно розробити диференційовану політику регіонального розвитку, спрямовану на **забезпечення регіонального вирівнювання.**

1.3. Економічний розвиток регіонів

1.3.1. Темпи зростання у регіонах

Відмінності у рівнях економічного розвитку регіонів можна найнаочніше побачити на прикладі темпів зростання ВВП на душу населення. На основі темпів росту ВВП у 1995 – 2001 роках для кожного регіону був виведений середній показник за ці роки (див. у додатку). З даних таблиці 3 можна побачити чітку тенденцію, яка не залежить від окремих коливань темпів зростання. Таким чином, 24 регіони, (області), Автономна Республіка Крим та місто Київ розташувалися у наступному порядку.

Таблиця 3. Середні темпи зростання ВВП на душу населення у 1995 – 2001 рр.

1.	Місто Київ	45,91%
2.	АР Крим	31,35%
3.	Закарпатська обл.	28,22%
4.	Одеська обл.	27,82%
5.	Дніпропетровська обл.	27,28%
6.	Волинська обл.	26,10%
7.	Львівська обл.	26,07%
8.	Херсонська обл.	25,69%
9.	Донецька обл.	24,69%
10.	Харківська обл.	24,25%
11.	Кіровоградська обл.	23,65%

12.	Миколаївська обл.	23,24%
13.	Чернігівська обл.	23,15%
14.	Івано – Франківська обл.	23,00%
15.	Вінницька обл.	22,91%
16.	Київська обл.	22,83%
17.	Запорізька обл.	22,72%
18.	Рівненська обл.	22,19%
19.	Чернівецька обл.	21,81%
20.	Сумська обл.	21,51%
21.	Полтавська обл.	21,05%
22.	Луганська обл.	19,96%
23.	Хмельницька обл.	19,48%
24.	Житомирська обл.	19,41%
25.	Тернопільська обл.	19,03%
26.	Черкаська обл.	15,81%
Середні темпи зростання		24,20%

Джерело: DIW, власні розрахунки

Як і очікувалося, протягом останніх шести років столичний Київ із середнім приростом у 45,9% випереджає всі регіони України. На більш ніж 15 процентних пунктів відстає від Києва Автономна Республіка Крим, яка посідає друге місце. Середні темпи зростання по 26 регіонах становлять 24,2% (без Києва – 23,3%). Темпи зростання у 10 регіонах вищі від рівня цієї цифри, а у 16 – нижчі. Завершує список Черкаська область із середнім приростом ВВП на душу населення лише 15,8%.

Дослідження свідчать, що регіональна нерівномірність у рівнях економічного розвитку відчутно впливає на ВВП країни. Так за період 1995-1999 рр. еластичність ВВП за нерівномірністю регіонального розвитку у країн з перехідною економікою (Україна, Росія, Казахстан, Киргизія) була від'ємною і коливалася у межах від -0,29% для Киргизії до -1,26% для України. Крім того, статистичний аналіз зв'язків між коефіцієнтом варіації регіонального розвитку та базисними індексами ВВП України підтверджує наявність суттєвого впливу (за період 1994-1999 років коефіцієнт кореляції складає - 0,841, за період 1999-2002 років – 0,994).

1.3.2. Економічна структура регіонів

Існують досить значні відмінності в економічній структурі регіонів. Середня частка промисловості в економіці України складає 30–32% ВВП. У 2000 р. найнижчу частку промислового виробництва (менше 20%) мали Кіровоградська область (15,7%), місто Київ (16,4%), Волинська (17,1%), Чернівецька (17,3%), Тернопільська (18%), Закарпатська (18,4%) та Одеська (19,9%) області. Найвищу частку промислового виробництва мають східні регіони – Луганська (53,3%), Донецька (51,1%), Запорізька (50,9%) та Дніпропетровська (48,4%) області.

У сфері послуг ситуація виглядає діаметрально протилежною. У 2000 р. частка послуг була найбільшою у Києві (73,9%) та у Севастополі (63,5%). За ними йдуть Одеська область (55,6%) та Автономна Республіка Крим (51,7%). Найнижчі показники зафіксовано у Київській (32,9%), Луганській (33,1%), Запорізькій (33,9%) та Полтавській (34,6%) областях.

Частка сільського господарства в економічній структурі є найвищою у Вінницькій (36,8%), Тернопільській (35,1%), Київській (34,4%) та Кіровоградській (32,6%) областях. У цих регіонах частка сільськогосподарського виробництва складає у сукупності понад третину ВВП. Найменша частка сільського господарства відзначається у зазначених вище індустріалізованих Донецькій (5,6%), Луганській (9,7%), Дніпропетровській (10,2%) та Запорізькій (12,0%) областях (дані за 2000 р.).

1.3.3. Інші економічні показники регіонів

Точнішу картину регіонального розвитку можна побачити, порівнявши ситуацію на основі різних економічних показників. Наведені цифри являють собою витяг із зазначених у додатку докладних даних. Для кожного показника називаються три області з найвищими та найнижчими показниками.

Таблиця 4 засвідчує потребу у вжитті відповідних заходів у регіонах:

- по 11 критеріях з 12 Київ посідає одне з перших трьох місць. Це свідчить про надзвичайно велику різницю у рівні розвитку столиці та регіонів;
- Донбас сім разів посідає одне з перших трьох місць (у чому числі два рази – по фінансових результатах), а по заборгованості по зарплатах - останнє (найгірше) місце серед усіх регіонів;
- Дніпропетровська область (центр оборонної промисловості) п'ять разів вийшла на одне з перших трьох місць, а по заборгованостях із зарплат – один раз на одне з трьох останніх місць;
- Харківська область три рази вийшла на одне з трьох перших місць. Привертає увагу, що це стосується критеріїв, пов'язаних з підприємництвом. Це може свідчити, що в цьому регіоні відбувається дуже позитивний розвиток малих та середніх підприємств;

Таблиця 4. Ранжування областей України а різними показниками

Показник	Місце 1	Місце 2	Місце 3	Місце 24	Місце 25	Місце 26
Приватизація	Львівська	Донецька	Місто Київ	Херсон	Чернігів	Севастополь
Фінансові показники ¹	Місто Київ	Волинська	Дніпропетровська	Черкаська	Івано - Франківська	Донецька
Експорт	Донецька	Дніпропетровська	Місто Київ	Кіровоградська	Чернівецька	Тернопільська
Імпорт	Місто Київ	Дніпропетровська	Донецька	Чернівецька	Херсонська	Кіровоградська
Прямі іноземні інвестиції	Місто Київ	Київська	Донецька	Хмельницька	Тернопільська	Чернівецька
Додана вартість бруто	Донецька	Місто Київ	Дніпропетровська	Тернопільська	Kirowograd	Чернівецька
Кількість малих підприємств ²	Місто Київ	Донецька	Харківська	Волинська	Тернопільська	Чернівецька
Середні зарплати працюючих	Місто Київ	Запорізька	Київська	Хмельницька	Кіровоградська	Тернопільська
Податкові надходження від малих підприємств ²	Місто Київ	Харківська	Донецька	Тернопільська	Волинська	Кіровоградська
Безробіття ³	Місто Київ	Одеська	Крим	Тернопільська	Рівненська	Житомирська
Заборгованості по зарплатах ⁴	Закарпатська	Чернівецька	Рівненська	Дніпропетровська	Луганська	Донецька

Джерело: Фонд Конрада Аденауера, Представництво в Україні; власна вибірка.

Пояснення до таблиці:

1. Фінансові результати економічної діяльності (до сплати податків):

2. Число діючих банків у Вінницькій, Житомирській, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій та Черкаській областях рівне нулю.

3. Дані по безробіттю: чим нижчий процент, тобто чим менше безробіття, тим вище місце посідає відповідна область у цій таблиці.

4. Дані по заборгованості із зарплат: чим менше заборгованість (в млн. грн.), тим вище місце у цій таблиці.

– до регіонів, які мають найгірші показники, належать Тернопільська область (сім разів одне з останніх трьох місць), Кіровоградська та Чернівецька області (по 5 разів одне із трьох останніх місць кожна). У цих областях частка сільського господарства у ВВП складає понад 30% відповідно (дані за 2000 р.) і є особливо значною, а частка промислового виробництва (менше 20%) – особливо низькою.

Рекомендації:

Україні можна порекомендувати проведення диференційованої регіональної політики, яка одночасно переслідувала б дві головних мети, зорієнтовані на:

- політику зростання у регіональному розвитку, спрямовану на “маяки”, тобто на найбільш розвинуті регіони, що сприятиме їх подальшому посиленню і надаватиме позитивні імпульси подальшому зростанню;
- політику перерозподілу у регіональному розвитку, яка б особливо опікувалась відсталими регіонами і сприяла тому, щоб ці регіони надолужили відставання від успішніших областей. З точки зору збалансованості регіонального розвитку саме тут існує найнагальніша потреба у діях;

1.4. Обсяги та результати приватизації

За час, що пройшов з початку приватизації, численні українські підприємства змінили своїх власників. Станом на 01.01.2002 було приватизовано 82,5тис. об’єктів. З них 60,18тис. (72,8%) перебували у комунальній власності і 22,3тис. (27,1%) – у державній.

Роздержавлення підприємств відбувалося в основному на безконкурсній основі, а саме – шляхом викупу товариствами покупців або викупу орендованого майна (загалом 63,9%). Продаж акцій відкритих акціонерних товариств (ВАТ) становив лише незначну частку (12,6%). На тендерах та публічних торгах було продано 23,5% власності. Такі способи приватизації дедалі більше застосовувалися протягом останніх шести років, що свідчить про перенесення центру ваги на конкурсну приватизацію. В загальній кількості приватизованих за одинадцять років об’єктів переважають малі підприємства (80,9%), середні та великі підприємства складають 13,8%, об’єкти незавершеного будівництва – 4,3%, а об’єкти соціальної сфери – лише 0,1%.

До провідних регіонів належать Львівська область, де було приватизовано 7967 об’єктів, що становить 9,7% від загальних обсягів по Україні, Донецька область (7809 об’єктів, або 9,5%) і місто Київ. До аутсайдерів належить місто Севастополь, а також Чернівецька та Херсонська області.

Найбільш активно роздержавлення відбувалося у сфері гуртової та роздрібної торгівлі, включно з підприємствами з продажу та ремонту автомобілів (32,9тис. об'єктів або 39,9% приватизованих підприємств); сфері послуг (13,9тис. об'єктів або 16,9%); промисловості (8,04тис. або 9,8%). Найрозповсюдженішою формою приватизації середніх і великих промислових підприємств (54,3% усіх промислових підприємств), у сфері видобутку неенергетичних матеріалів (72,1% усіх підприємств) та у машинобудуванні (70,4%) був продаж акцій ВАТ. Особливою мірою це стосується приватизації обробних підприємств (67,7%) та виробництва мінеральних матеріалів (61,0%). У решті галузей продаж акцій використовувався не так часто.

З 1998 року в Україні було приватизовано 856 об'єктів соціально-культурного призначення. Більшість з них (49,4%) була перепрофільована через публічні торги. За одинадцять років було приватизовано лише 3411 об'єктів незавершеного будівництва, переважно через аукціони (70,0%).

Приватизація стала значним джерелом інвестицій для економіки. З 1995 до кінця 2000 року загальна сума інвестицій та інших грошових надходжень від продажу акцій склала понад 3 млрд. гривень, майже 500 млн. доларів, 2,5 млн. німецьких марок та близько 5 млн. євро, що перевищує планові показники на цей період. Загалом через приватизацію було залучено близько 15% зовнішніх інвестицій.

З початку приватизації пройшло вже одинадцять років. З історичної точки зору приватизація є найважливішою подією, адже вона, забезпечуючи обмін активів між державою і населенням, створює умови для формування основного інституту ринкової економіки – інституту приватної власності.. Проте приватизацію не можна розглядати як остаточну мету, вона є засобом зміцнення ринкової економіки.

За роки приватизації було продано власності на суму 17,74 млрд. гривень (без урахування приватизованого житла). З них грошова приватизація склала 36,6%, а приватизація за майнові та компенсаційні сертифікати – 63,5%. З 1992 по 2002 р. від приватизації до державного бюджету надійшло загалом 6,5 млрд. гривень; з них у 1992-1999 рр. – 1,7 млрд.; у 2000-2003 рр. – 4,8 млрд. гривень або 73,8%. Це означає, що лівова частка надходжень від приватизації припадає на 2000 – 2002 рр., тобто на період дії державної програми приватизації, коли остаточно завершилась “паперова приватизація” за сертифікатами. Серед іншого, це можна пояснити і новими підходами до приватизації середніх та великих підприємств – у майбутньому продаж контрольних пакетів акцій стратегічно важливих підприємств буде здійснюватися переважно шляхом тендерів та відкритих торгів.

Рекомендації

Дієва конкуренція є елементарною умовою зміцнення ринкової економіки. Конкуренція працює лише тоді, коли підприємства переслідують мету максималізації прибутків, а підприємства, які не витримують конкуренції, не підтримуються штучно на плаву завдяки державним дотаціям.

У розділі III наведені конкретні пропозиції щодо подальшого процесу приватизації.

II. Принципи системної політики

На сьогодні, попри економічні успіхи, ще існують значні правові та адміністративні перешкоди та прогалини, які необхідно усунути й заповнити, щоб пришвидшити просування до соціальної ринкової економіки та досягти необхідної економічної динаміки. Трансформаційні процеси не можуть бути пройдені за короткий період часу, адже йдеться про процес пошуку, що завжди має призводити до нових рішень. Соціальна ринкова економіка є гнучкою і тому відкритою до реформ. У будь-якому випадку необхідно створити передумови, без яких розвиток соціальної ринкової економіки не є можливим.

Огляд проблем, з якими зустрічається соціально-економічна практика в Україні, дозволяє сформулювати загальні принципи системної політики, які ґрунтуються на таких стратегічних пріоритетах:

1. розвиток вільної та чесної конкуренції;
2. забезпечення прав власності та дотримання умов контрактів;
3. підвищення дієвості державних інститутів;
4. стимулювання економічної активності;
5. захист прав та свобод громадян.

Головним орієнтиром економічної політики є концепція соціальної ринкової економіки. Це передбачає створення економічного порядку, який базується на автономії підприємницьких рішень, які адаптуються до державного регулювання, спрямованого на досягнення соціально справедливого перерозподілу. Соціальна ринкова економіка виконає свою місію лише тоді, коли її результатом стане добробут для всіх.

1. Держава не має права перешкоджати приватній економічній діяльності або надмірно регулювати її. Вона повинна створити рамкові умови для розвитку ринкової економіки. Гарантії свободи укладення договорів, приватної власності тощо повинні не тільки бути закріплені в Конституції, а й безсумнівно виконуватися. Без таких правових рамок існуюча на сьогодні динаміка зростання української економіки не може бути тривалою, а мета поступової гармонізації із європейським законодавством та інтеграції до ЄС – стане недосяжною.

Економіка також не повинна справляти домінуючого впливу на державу. Підприємства мусять досягати успіху не в політиці, а на ринках, шляхом конкуренції з іншими підприємствами і продуктами. Динамічна національна економіка може постати лише тоді, коли стануть можливими засновані на поділі праці зв'язки між підприємст-

вами, секторами економіки та регіонами, коли будуть забезпечені однакові для всіх правові та адміністративні рамкові умови.

Соціальна ринкова економіка передбачає чесну конкуренцію. Ринок та конкуренція:

- сприяють децентралізації влади;
- ведуть до ефективного забезпечення населення товарами та послугами за доступними цінами;
- забезпечують виробництво, спрямоване на потреби споживачів;
- сприяють активізації інноваційної діяльності та технічному прогресу;
- змушують постійно займатися раціоналізацією;
- заохочують до максимальної віддачі кожного, що слугує благо у всіх.

Завдання держави в умовах ринкової економіки полягає у боротьбі зі зловживаннями економічною владою та в забезпеченні ефективної конкуренції (через нагляд за монополіями та ухвалення анти-монопольного законодавства). Загальне правило – визначена структура власності та економіки повинна пройти випробування конкуренцією.

Структура економіки не повинна обумовлюватися абсолютним домінуванням великих підприємств або монополістів. В ній мають існувати численні малі та середні підприємства, розумне поєднання підприємств різної величини та різних галузей.

2. Важливим елементом соціальної ринкової економіки є приватна власність та спадкове право. Людина готова працювати з повною віддачею лише тоді, коли вона може скористатися правом власності на результати своєї праці та передати їх у спадок. Необхідно забезпечити доступ широких верств населення до володіння виробничим капіталом та нерухомістю. Це можна зробити через такі інструменти, як народні акції, інвестиційна зарплата, заощадження на будівництво власного житла тощо.

Одночасно необхідно забезпечити відповідальність власників. Приватні власники мають не тільки права, але й обов'язки. Вони повинні нести повну відповідальність за свої економічні рішення, в першу чергу через механізм прибутків та збитків. Підприємства повинні мати можливість проголошувати банкрутство.

3. Правила, які встановлює держава, мають бути обов'язковими для всіх і дотримуватися усіма. Держава не повинна надавати пільги ні окремим підприємствам, ні окремим особам.

У своїй управлінській діяльності держава має спиратися виключно на відповідні правові норми, ухвалені Верховною Радою.

Система державного управління повинна бути дієздатною на території всієї країни і вирізнятися єдністю управлінської практики.

Щоб надавати рівномірну підтримку підприємництву у всіх регіонах, держава повинна діяти більш ефективно і послідовно. Це означає однаковість правил на ринку для всіх підприємств.

4. Збалансована структура економіки потребує створення сприятливих правових та податкових рамок умов та привабливих фінансових послуг з боку держави і банківської системи.

Необхідно стабілізувати державний бюджет шляхом послідовної бюджетної реформи та запровадження нової системи перерозподілу бюджетних коштів між центром, регіонами та місцевими громадами.

Необхідно забезпечити стабільність грошей. Стабільна валюта має вирішальне значення для сталого економічного розвитку та забезпечення соціальної справедливості. Стабільність служить інтересам як вкладників, так і споживачів. Для того, щоб грошова та валютна політика була успішною, необхідно, щоб усі учасники економічного життя робили свій внесок у цю стабільність. Наступною передумовою є незалежність Національного банку від політичних директив. Необхідно усвідомити, що грошова політика, зрештою, може переслідувати лише одну мету. Поки вона спрямована на збереження грошової стабільності, Національний банк не може брати на себе відповідальність за помилки в інших галузях і компенсувати їх.

Система державного управління повинна охоплювати не тільки виконання виключно державних функцій, але й надавати ті послуги економічним суб'єктам та суспільству, які є необхідними для забезпечення розвитку, але відсутні на вільному ринку.

5. Необхідно запровадити ефективну систему соціального забезпечення. Водночас громадяни повинні вчитися нести відповідальність за себе.

В соціальній ринковій економіці системна політика (політика економічного ладу) спрямована, зрештою, на те, щоб уможливити широким верствам населення доступ до економічного життя країни та до добробуту. Для груп населення з низькими доходами необхідно створити ефективну систему фінансової підтримки, яка б не дозволила їм опуститися нижче рівня бідності.

Рекомендації

Необхідно забезпечити ефективні політичні механізми, що сприятимуть, у першу чергу, розвитку ринкових інститутів: конкуренції, контрактного права, права власності та спадкового права, свобод громадян.

На основі цього треба створити умови для розвитку форм спільної соціально-економічної діяльності громадян на рівні територій громад (кооперативні об'єднання, кредитні спілки, кондомініуми, фонди взаємного фінансування тощо).

Це сприятиме підвищенню соціально-політичної активності населення і лише за цієї умови можна досягти поступу в економічному розвитку, законодавстві та управлінській практиці.

Лише на цьому фундаменті можна здійснити перебудову держави, економіки та суспільства.

III. Пропозиції щодо збалансованого регіонального та загальнодержавного розвитку

Стратегія трансформації передбачає поетапність політичних дій. Її впровадження розпочинається з найактуальнішого, того, що закладає фундамент, формує системні ресурси, створює передумови подальшого розвитку. У зв'язку з цим, запропоновані заходи щодо регіонального та загальнодержавного розвитку поділені у відповідності до їхньої пріоритетності на три категорії:

- **заходи першої черги (А)** необхідно здійснити якомога швидше, оскільки вони матимуть вирішальне значення для подальшого регіонального розвитку України;
- **заходи другої черги (Б)** необхідно здійснити безпосередньо після заходів першої черги, тобто у ближчому майбутньому;
- **заходи третьої черги (В)** охоплюють довготривалі політичні завдання, які потребуватимуть для свого здійснення дуже багато часу; втім, цю роботу необхідно розпочинати у будь-якому разі.

Заходи пріоритету А:

Заходи першої черги стосуються закріплення позитивної економічної динаміки України та через системні перетворення закладають підвалини формування нового економічного ладу, адекватного у своїх основних конструкціях вимогам ЄС. Вони включають в себе декілька стратегічних кроків у напрямках:

- перебудови державного управління;
- заснування економічних інститутів;
- реформування міжбюджетних відносин;
- вдосконалення податкової системи та діяльності податкової адміністрації;
- розробку інструментарію для сприяння економічному розвитку.

Крок А 1: Перебудова державного управління

А.1.1. Вихідний пункт

Унітарний устрій України має той наслідок, що правовий статус окремих областей цілком однаковий, а самі області мають обмежені повноваження в економічній сфері. Тут ситуація докорінно відрізняється від ситуації в Росії. Єдиним винятком є Автономна Республіка Крим, яка має особливий статус.

Щоправда, регіонам у ході загальної лібералізації та структурної реформи надано суттєві повноваження на деяких важливих ділянках. Це стосується приватизації комунальної власності, проведення земельної реформи, створення спеціальних економічних зон. Але через те, що законодавство часто не дає чіткого розподілу повноважень, можна припустити, що і в цих питаннях остаточні рішення, врешті решт, ухвалюються на центральному рівні.

Оцінюючи фінансове становище областей з огляду на їхні бюджети, необхідно мати на увазі, що воно значною мірою визначається центром. В цілому, до проблем міжбюджетних відносин в Україні слід віднести такі, що стосуються:

- розподілу повноважень між бюджетами різних рівнів;
- непрофінансованого мандату;
- незбалансованості перерозподілу;
- наявності прихованих каналів перерозподілу (наприклад, податкові, кредитні та митні пільги).

Регіони мають самостійні повноваження у визначенні рівня деяких цін, серед них – тарифи на теплову енергію для всіх категорій споживачів, тарифи на водопостачання та на утилізацію твердих відходів (для підприємств). Проте, ці повноваження досить часто втрачають реальну вагу, оскільки ціни на енергоносії встановлюються центром.

Узагальнюючи, можна сказати, що в Україні відсутній системний принцип у сфері розподілу повноважень між центром та регіонами та фінансового забезпечення цих повноважень. Теперішні тенденції зростання регіональної нерівномірності як раз і спричиняються нерівним ставленням до регіонів і пов'язаною з цим втратою ефективності регіонального розвитку. Цьому можна зарадити, лише встановивши чіткі правила для всіх рівнів – центрального, регіонального та місцевого.

А.1.2. Основні напрями перебудови державного управління

Відповідно до вихідного стану і наслідків деяких уже проведених, або щойно здійснюваних реформ, та відповідно до особливостей трансформаційного періоду необхідно орієнтуватися на подальші важливі принципи перебудови державного управління:

- Усе управління на центральному рівні, рівні регіонів та рівні громад потребує єдиного правового режиму.
- На рівні регіону (області) реалізуються водночас державні функції та самоврядні функції з метою забезпечення спільних інтересів розташованих на цій території громад.

- Райони, починаючи від певного рівня завдань, функціонують як асоціативні об'єднання для забезпечення спільних інтересів громад сіл, селищ, малих міст (середні та великі міста можуть виконувати ці завдання самостійно).
- Громадські завдання виконуються окремими рівнями управління – центр, область, район, територіальна громада (село, селище, місто); коло повноважень кожного з цих рівнів визначається законодавчо.
- Ці чотири рівні є адміністративно самостійними.
- Ієрархія відносин між рівнями управління має також бути встановлена законодавчо. Це означає, що вищі рівні можуть втручатися у повноваження нижчих лише у межах, встановлених законом.
- Розмір областей, районів та громад визначається принципами функціональності, раціональності та регіональних традицій. Таким чином формування адміністративних одиниць відбувається не схематично, а у політичній відповідності, враховуючи економічні особливості, ефект масштабу та культурно – історичні зв'язки.
- Парламентський устрій та адміністративний контроль на державному (центральному) рівні неминучий.
- Адміністративно-територіальна організація управління у своїх принципах має бути частиною конституційного ладу держави.
- Конкретні права та обов'язки окремих рівнів мають бути врегульовані відповідними (простими за своїми нормами) законами.
- Пріоритетом має стати формування дієвого самоврядування.

Важливо внести окреме застереження щодо того, що будь-які зміни адміністративно-територіального устрою не повинні впливати протягом щонайменше п'яти років на склад звітності державної статистики. Уся попередня звітність має існувати паралельно. У іншому випадку система державного та регіонального управління через відсутність інформації втрачає ґрунт для прийняття обґрунтованих рішень.

На рисунку 1 показано загальну схему адміністративного устрою, що в цілому відповідає Європейському баченню.

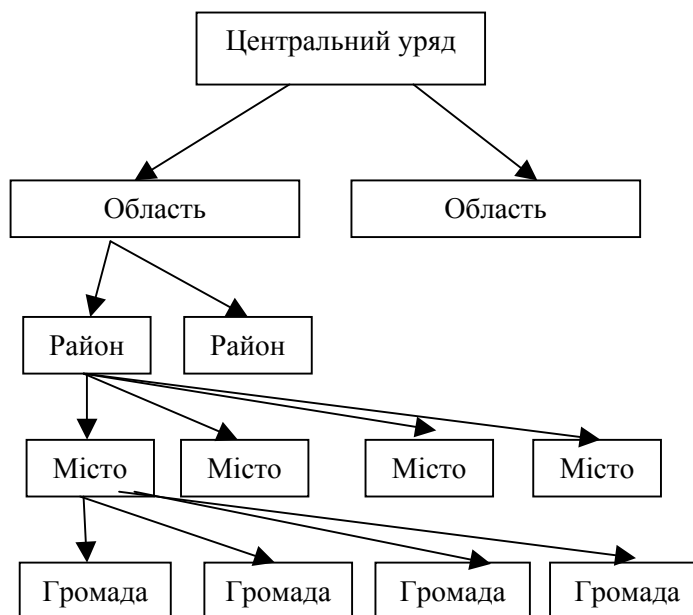

Рис. 1. Загальна схема рівнів адміністративного уст-

А.1.3. Інформація щодо місця й функцій областей

Проміжний управлінський рівень між центром держави – з одного боку, та районами й громадами – з другого сформовано в європейських державах по різному. Подібні структури сформувалися та збереглися в таких країнах, як Німеччина, Франція або Італія (а також в інших порівняно великих європейських державах). При цьому особливості федеративного устрою окремих держав не враховуються:

- У країнах з великою площею (або кількістю жителів), до числа яких належить і Україна, між центральним та комунальним управлінським рівнями формуються проміжні адміністративно-державні одиниці (німецькі землі, французькі департаменти, італійські провінції, українські області).
- Завдяки наявності цього проміжного рівня центральна влада представлена в регіонах країни, тобто вона “присутня” тим, що до владних органів можна звертатися, а також тим, що через них здійснюються державні проекти.
- Завдання областей полягає передовсім у знятті з центральних органів влади тягаря прийняття рішень. На рівні області в основному ухвалюються рішення регіонального значення.
- Основним завданням міністерств є підтримка державної влади, встановлення загальних правил, контроль за виконанням областями державних програм тощо, а також вирішення окремих питань, якщо цього вимагає центральна влада (“компетенція Міністра - приймати одноосібні рішення у окремих випадках”).

- Області контролюють діяльність громад та районів з погляду на правомірність їх дій, а у випадках, передбачених законом, - також контролюють їх компетентність.
- Області також розпоряджаються коштами, що виділяються державою з певною метою, у випадку, якщо для цього не передбачена інша інституція (Банк відновлення та розвитку, Агентство регіонального розвитку тощо).
- З огляду на загальнодержавні інтереси завданням областей є забезпечення єдності державної політики, правомірності управлінських дій, а також, шляхом виконання завдань окремих міністерств на обласному рівні, забезпечення єдності проведення загальнодержавних програм.
- Очолювати області мають посадові особи, що мають високу кваліфікацію у галузі державного управління.

А.1.4. Характеристика рівнів районів, міст та громад

Міста, громади та райони є базовою ланкою місцевого самоврядування. Вони є частиною публічної влади, проте організаційно та законодавчо відокремлені від державної влади. Вони – на відміну від областей – мають правову самостійність діяти в рамках своєї компетенції.

А.1.5.1. Принципи

Необхідно удосконалювати правові рамки для внутрішньої правової організації держави. Лише шляхом посилення регіонального та місцевого самоврядування можливо ухвалювати рішення, наближені до споживачів та, уникаючи централізаторської бюрократії, ефективно здійснювати єдину державну політику. До особливих завдань місцевого самоврядування належить залучення громадян до безпосереднього прийняття рішень. Лише через самоврядування можна надати шанс широким верствам населення ухвалювати рішення соціального значення та нести відповідальність за них, що, в свою чергу, підвищує готовність населення до змін. Така участь громадян у прийнятті рішень соціального значення є основою розвитку демократії.

Громадяни найчастіше сприймають публічну владу через громади, які повинні одержати можливість діяти ефективно. Ця можливість має, зокрема, забезпечуватися фінансовою автономією районів та громад. Без додаткових вказівок зверху громади та райони повинні бути спроможні вирішувати самоврядні питання, віднесені законом до їхньої компетенції, власними фінансовими засобами (за рахунок як власних надходжень, так і чітко визначених законом на певну перспективу бюджетних трансфертів).

A.1.5.2. Завдання міст, селищ та сіл

Міста, селища й села забезпечують інтереси комфортного й безпечного проживання та розвитку місцевих спільнот. Рішення та дії, що можуть прийматися відповідно до законодавства на місцевому рівні, не потребують нагляду з боку державного або іншого ієрархічного рівня. Міста та інші громади повинні нести повну відповідальність у сфері власної компетенції.

Закони, що стосуються місцевого самоврядування та сприяння розвитку регіонів, необхідно піддати експертизі з огляду на ефективність участі населення у прийнятті місцевих та регіональних рішень, дієздатності місцевих та регіональних органів влади. Висновки експертизи повинні стосуватися в першу чергу положень про:

- функціонування органів влади областей, районів, міст, селищ та сіл;
- повсюдність дії місцевого самоврядування;
- розподіл повноважень між самоврядними органами та органами державної влади, та між органами місцевого самоврядування різного рівня (район – мале місто, селище, село) по “вертикалі”;
- розподіл земель та майна між самоврядними органами та органами державної влади, та між органами місцевого самоврядування різного рівня;
- порядок виконання делегованих повноважень;
- фінансовий статус органів самоврядування з погляду забезпечення необхідних джерел надходжень для виконання власних і делегованих повноважень;
- закріплення за кожним рівнем публічної влади власних джерел надходжень (диверсифікація податків);
- регулювання правового нагляду за діяльністю органів самоврядування;
- участь населення в ухваленні рішень;
- співробітництво місцевого, регіонального та державного рівнів.

A.1.5.3. Розмір міст, громад та районів

Механічний поділ на райони відповідно до єдиних стандартів площі чи кількості населення не рекомендований. В цілому слід прагнути формування влади такої, що буде максимально наближена до громадян. У малонаселених регіонах можуть формуватися райони з малою кількістю

мешканців. Певні завдання можуть також передаватися цільовим об'єднанням (наприклад: “Водоканал”)

Можна назвати основні фактори, що в сукупності визначають розмір районів, міст та інших громад. Серед них:

- економічна достатність – обсяг створюваної доданої вартості, структура місцевої економіки;
- чисельність населення;
- наявність необхідних комунікацій;
- здатність до відтворення соціально-економічних відносин;
- спільний культурно-історичний досвід.

Для перших або експериментальних етапів реформування важливими є також наявність спільних соціальних цінностей та можливість появи неформального харизматичного місцевого лідера.

А.1.5.4. Особливості внутрішньої та зовнішньої організації міст та інших громад

Законодавство стосовно внутрішньої організації міст та інших громад, особливо щодо їх самоврядних органів та повноважень, має бути єдиним на рівні усієї країни. Водночас воно повинно передбачати можливості певної варіативності організації владних інституцій залежно від розміру, площі, та інших характеристик громад:

- Ради, обрані на рівні міст, селищ та сіл, є єдиними розпорядниками комунального бюджету, майна та землі.

- Поточне виконання бюджету, управління комунальними структурами покладається на створені цими радами виконавчі комітети.

- Роботою рад та їхніх виконавчих комітетів керують голови, обрані всім населенням відповідної громади. Вони ж представляють міста та інші громади в зовнішніх зносинах.

Декілька менших громад можуть об'єднуватися в асоціації з метою кращого виконання завдань, що ставляться перед ними. Створення асоціацій здійснюється в рамках законодавства. Їх фінансування може забезпечуватися внесками громад, відповідно до їх рівня, розміру, кількості населення, та бюджетними трансфертами. Асоціації беруть на себе завдання деяких громад з метою їх підтримки. Наприклад: завдання у сфері освіти та охорони здоров'я, дозволи на будівництво, соціальні послуги тощо.

A.1.6. Регіональна та місцева структурна політика

Важливо пильно стежити за тим, щоб регіональні та місцеві територіальні одиниці залучалися до спільної з центром відповідальності за проведення структурної політики. Регіонам, містам та іншим громадам необхідно делегувати важливі функції у проведенні економічної політики. Вони також повинні проводити структурну політику, тобто здійснювати заходи, завдяки яким у відповідних економічних зонах створювалися б сприятливі умови для підприємництва. До таких заходів належать:

- Санація старих індустріальних зон, колишніх військових об'єктів та інших занедбаних та забруднених територій.
- Управління площами.
- Освоєння старих та нових місць виробництва.
- Розміщення підприємств.
- Надання в оренду виробничих приміщень.
- Створення центрів технологій та бізнес – інкубаторів.
- Заснування закладів освіти.
- Будівництво житлового фонду.
- Містобудівництво.

Регіонам, містам і громадам в межах цих завдань мають бути задані власні рамки для діяльності, адже конкретне знання місцевих умов є великою перевагою в багатьох проектах. Виконання таких проектів повинно в такому випадку передаватись агентствам регіонального розвитку, які, завдяки професійному менеджменту, мають забезпечувати ефективне виконання завдань.

Крок A2: Заснування економічних інституцій

Одним з важливих орієнтирів цього етапу є мобілізація ресурсів розвитку української економіки через здійснення подальших завдань:

- забезпечення консультативно-аналітичними послугами та якісним менеджментом проектів розвитку;
- інтеграції до Європейського та світового економічного простору;
- створення фінансових джерел забезпечення відновлення та розвитку;
- активізації обміну технологіями.

Вказані завдання виконуватимуться запропонованими економічними інституціями.

А.2.1. Заснування агентств регіонального розвитку (АРР)

Агентства регіонального розвитку створюються для сприяння реалізації районами, містами, асоціаціями невеликих громад та окремими громадами завдань соціально-економічного розвитку територій, виходячи зі встановлених державних пріоритетів. Вони є неурядовими, суспільно-корисними організаціями соціального призначення. Вони не мають права на прибуткову чи збиткову діяльність та можуть займатися лише проектами, що замовлені їм та підтримуються державою, областями, районами, містами чи іншими громадами. Вони підлягають звітності, аналогічній до звітності приватних підприємств.

До завдань агентств регіонального розвитку належать усі, що стосуються місцевого та регіонального розвитку, що названі також у пункті 1.6. Крім того у договорі засновників має бути враховано:

- Розміщення підприємств;
- Допомога інвесторам у оформленні необхідних документів;
- Планування та створення департаментів регіонального розвитку;
- Покращення аграрної чи економічної структури.

Агентства регіонального розвитку є самостійними підприємствами, що діють на рівні області. Вони несуть відповідальність щонайменше за одну область. Для досягнення максимальної віддачі одне агентство має бути створено для двох або трьох областей та інших замовників.

Засновниками (співвласниками) агентства розвитку можуть виступати держава, області, райони, міста та інші громади, банк реконструкції та розвитку, торгово-промислові палати тощо. Квоти участі мають бути встановлені таким чином, щоби на зборах акціонерів та у наглядовій раді по можливості панувала єдність.

В структурі АРР як товариства соціального призначення повинні бути передбачені такі органи із завданнями, що показані у таблиці 5.

Таблиця 5. Органи управління АРР та їх основні завдання

Збори	Затвердження результатів річної роботи Використання річного прибутку Затвердження складу наглядової ради та виконавчих дирекцій Призначення відповідальних за перевірку річного балансу
Наглядова рада	Ухвалення регламенту діяльності наглядової ради та виконавчої дирекції Призначення та відкликання керуючих справами, включно з регулюванням робочих відносин з ними

	Визначення основних напрямів діяльності виконавчої дирекції Затвердження річного бюджету та робочої програми Консультації та нагляд за діяльністю керуючих справами Погодження покупки / продажу нерухомості та постійних паїв Надання згоди виконавчій дирекції на проведення заходів, що виходять за межі її звичайної діяльності Погодження кредитування Товариства у випадку великої суми кредиту
Виконавча дирекція	Товариство може мати одного або декількох виконавчих директорів Члени виконавчої дирекції повинні вести справи Товариства у відповідності до чинного законодавства, договору про Товариство, відповідного регламенту, рішень членів товариства та наглядової ради.

Самостійні за правовою формою агентства регіонального розвитку утворюють холдинг, що має центральне представництво у Києві та забезпечує роботу з міністерствами, а також сприяння найважливішим частинам проекту розвитку. Завдання холдингу вбачається також у тому, щоб організовувати співпрацю з агентством із залучення інвестицій та сприяння експорту, банком реконструкцій та розвитку та фондом технологій.

Керувати холдингом доручається зборам, наглядовій раді та виконавчій дирекції. У холдинг також мають входити представники Національної Асоціації Агентств Регіонального Розвитку України.

Агентства розвитку можуть також діяти на ринку нерухомості та на агентських засадах продавати чи скуповувати ділянки землі або будівлі. Кошти, одержані в результаті цих операцій, мають використовуватися відповідно до статуту і скорочувати, таким чином, потребу у державному фінансуванні, або фінансуванні з боку областей.

Заснування АРР відбувається згідно з українським законодавством. Такі агентства діють в Україні із середини 90-х років. Проте необхідно переглянути і по новому визначити їхні завдання, організаційну структуру та джерела фінансування. При цьому можна звернутися до досвіду діяльності Товариства розвитку землі Тюрінгія. Проектна пропозиція передбачає спільну розробку концепції АРР. В рамках консультативного проекту пропонується розробити та реалізувати нову концепцію АРР, і потім розпочати здійснення важливих для країни проектів регіонального розвитку.

А.2.2. Заснування Агентства сприяння експорту та залученню інвестицій (АСЕЗІ)

В Європі залученням інвесторів всередині країни і за її межами часто опікуються організації, що які створюються на національному рівні. У Федеративній Республіці Німеччина цю функцію виконують частково на федеральному рівні, а частково – на земельному. В Україні теж виглядає доцільним створити на національному рівні вищезгадане агентство, завдання якого полягали б як у залученні інвесторів, так і в сприянні зовнішньоекономічній діяльності українських підприємств. Таке агентство повинне співпрацювати в Україні з АРР. За кордоном АСЕЗІ може мати свої відділи у посольствах. Особливу увагу воно повинне надавати таким напрямкам роботи:

а) Залучення інвесторів

- реклама України як місця для розміщення підприємств;
- пряма реклама;
- реклама у ЗМІ та в Інтернеті;
- надання інформації по окремих галузях;
- контакти з міжнародними фінансовими установами та інвесторами;
- співробітництво із інвестиційними проектами у регіонах та інших країнах.

б) Сприяння експорту

- визначення потенційних клієнтів та цільових регіонів;
- реклама, спрямована на цільові групи;
- реклама у ЗМІ та презентації в Інтернеті;
- виставки за кордоном

Залучення інвестицій в Європі найчастіше передається саме таким агентствам. Сприяння експорту, натомість, є частиною завдань торгово – промислових палат. Рішення про делегування повноважень зі сприяння експорту має бути прийнято в Україні відповідно до тих завдань, що вже виконуються торгово–промисловими палатами в Україні.

Найчастіше торгово–промислові палати організують свою діяльність як інформаційно-консалтингову. Однак, АСЕЗІ має за мету цілком конкретні речі, тож воно повинно прийняти на себе функцію виконання завершених завдань. Виходячи з цього, джерелом існування АСЕЗІ буде дохід від фактично отриманих замовниками інвестицій та укладених за її сприянням експортно-імпортних контрактів.

А.2.3. Заснування банку відновлення та розвитку (БВР)

А.2.3.1. Ринок капіталів та кредитування підприємств

До кінця 90-х років українська економіка характеризувалася дуже низьким рівнем ліквідності у розрахунку співвідношення грошової маси (М2) до ВВП. Головними причинами цього були високі обсяги платіжної заборгованості та широке розповсюдження бартеру. Проте, починаючи з 2000 року, в Україні спостерігається значне зростання грошової маси, на 40 – 45% щорічно, що свідчить про зростаючу монетаризацію.

На думку експертів, така швидка монетарна експансія має обмежений вплив на інфляційні процеси. Вона є швидше наслідком недостатності “інструментів стерилізації” з огляду на значні обсяги придбання валюти Національним банком та зростаючі обсяги кредитів та вкладень у комерційних банках.

Принципова позиція полягає в наступному: національна економіка може зростати лише тоді, коли бездоганно функціонує ринок капіталів. Дорогі кредити є отрутою для економіки. Саме малі та середні підприємства найбільше залежать від кредитів, необхідних для розвитку бізнесу. На жаль, середній рівень відсотків за кредит (18%) залишається занадто високим. Лише небагато підприємств готові брати довгострокові кредити під такий високий відсоток. Отже у них залишається єдиний вихід – фінансувати виробництво за рахунок власних коштів або сподіватися на іноземні кредити.

В усіх негараздах підприємців уряд звинувачує приватні банки - адже НБУ поступово знизив базову ставку з 27% у 2000 р. до 7% у 2003 р. По тому й банківські кредити подешевшали з 30% до теперішніх близько 20% річних, та й кредитна маса зросла до 41 млрд. гривень. Але для більшості позичальників кредити все ще залишаються надто дорогими.

Банки перекладають вину на державу – адже саме серед державних підприємств найбільше боржників за надані кредити. Тому вони змушені вимагати від своїх клієнтів високі відсотки. Крім того, банки повинні враховувати нестабільну політичну та економічну ситуацію. Зрештою, процент за кредит віддзеркалює рівень довіри підприємств до держави.

Позитивно можна відзначити той факт, що з 2002 року зменшується як швидкість обігу грошей, так і доларизація національної економіки. Це можна розглядати як вияв зростання довіри до фінансової стабільності в Україні.

Хоч би як там було, фінансування завдань розвитку має досить суттєву специфіку, що може не знаходити відображення в принципах звичайної банківської діяльності. Це, у першу чергу, значний ступінь ризику, що супроводжує проекти розвитку, тривалий період реалізації проектів та

не завжди прийнятний рівень прибутковості. Отже, постає питання щодо організації спеціальної інституції фінансування відновлення та розвитку.

А.2.3.2. Організація створення та функції банку відновлення та розвитку

Держава й зараз опікується проблемами розвитку економіки. Однак, при перенесенні центру ваги до регіонів, міст та інших громад, створення БВР отримує нове важливе значення.

Запропонований банк не є комерційним банком і тому не становитиме конкуренції сучасній банківській системі України. Мова йде про державний банк як виконавчий орган реалізації державної політики розвитку економічної інфраструктури та регіонів.

Вже у вересні 1996 року було засновано Німецько–Український Фонд, що був покликаний займатися покращенням фінансової ситуації малих та середніх підприємств. З боку німецького уряду було внесено 6,14 млн. євро, як безповоротний статутний фонд, з українського боку 5,11 млн. євро. Німецько – Український Фонд має право брати кредити. У 2000 р. він став співзасновником Прокредитбанку в Україні. У квітні 2003 було вирішено продати частину Німецько–Українського фонду у Прокредитбанку німецькій кредитній установі.

Поряд з цим в Україні ведеться дискусія щодо заснування державного банку сприяння відновленню та розвитку. Заснування такого банку бажане за умов, якщо на нього будуть покладені наступні функції:

- надання дотацій та інвестицій малим та середнім підприємствам;
- надання малим та середнім підприємствам прямих кредитів за прийнятними відсотками;
- надання державних поручительств та декларацій про патронтаж;
- надання державних часток у малих та середніх підприємствах (принципово це повинна бути частка меншості і без правових вимог);
- надання дотацій в рамках підтримки будівництва житла;
- надання інших видів державної підтримки.

Банк повинен повністю підлягати державному банківському нагляду. Адже необхідно забезпечити підпорядкування цього банку тим самим правилам, за якими працюють інші банки. Це дасть змогу убезпечити банк від неприпустимих впливів з боку держави.

Передумовою для створення банку є розвиток системи державної підтримки, яка б відповідала наведеним вище системним принципам і одночасно сприяла зростанню капіталізації української економіки.

Банк відновлення та розвитку повинен бути створений на центральному державному рівні і мати свої філії в областях.

А.2.4. Створення фонду технологій

У всьому світі здійснюються спроби прискорити проектні та технологічні інновації на підприємствах. Підприємства та виробництва не в змозі впоратися з цим завданням самотійно. До цього повинні долучитись відповідними зусиллями вищі навчальні заклади та дослідницькі установи, а також ті установи, які займаються впровадженням досягнень технічного прогресу у виробництво, тобто допомагають підприємствам розробляти нові продукти та технології, співпрацюючи з вищими навчальними закладами та дослідницькими установами з одного боку і підприємствами з іншого.

Таке завдання постає також і перед Україною. Недостатньо видобувати сировину та експортувати її. До цього повинна додатися переробка сировини, тобто виробництво напівфабрикатів та готових продуктів, - і не тільки в сфері низьких технологій, але й у сфері розвинутих.

В Україні лише п'ята частина підприємств використовує нові технології. Частка України в світовому експорті високотехнологічної продукції є мінімальною. Відновлення, повернення до життя та реалізація науково – технічного потенціалу країни є обов'язковою передумовою для стабілізації економічного становища в Україні та двигуном її економічного розвитку. Міжнародний досвід свідчить, що основу конкурентноспроможності сучасної економіки становлять не окремі підприємства, а регіональні структури, які інтегрують декілька галузей та регіонів.

Така постановка завдань призвела в багатьох країнах до створення технологічних інституцій (фондів технологій), які успішно працюють.

Проектна пропозиція передбачає підготовку разом з партнерами детальної концепції такого фонду технологій та його створення. Особливою мірою він повинен опікуватися наступними завданнями:

- Розробкою технологічної концепції для України;
- Створенням компактних і мобільних дослідницьких установ для розробки нових продуктів та технологічних процесів (спільно з університетами, вищими навчальними закладами та іншими дослідницькими установами);
- Плануванням та створенням інституцій з технологій;

- Створенням та діяльністю центрів технологій та підтримки бізнесменів – початківців;
- Розвитком дослідницьких об'єднань;
- Створення галузевих кластерів;

У якості членів фонду технологій пропонуються:

- Міністерства;
- Університети, інші вищі навчальні заклади та дослідницькі установи різного підпорядкування;
- Суб'єкти економіки.

При цьому треба вжити заходів, які б запобігали об'єднанню двох суб'єктів проти третього. Окрім того, з самого початку треба визначити, що результати діяльності фонду будуть оцінюватися у тривалій перспективі. Тільки так можна досягти бажаної ефективності.

Крок А3: Реформа системи фінансового перерозподілу між регіонами

Одночасно з податковою реформою необхідно розпочати вкрай необхідну реформу фінансової системи, включно зі схемами формування бюджетів різних рівнів та відносинами між різними бюджетними рівнями. Чітка структура системи державного фінансового господарства має пріоритетне значення, адже вона пов'язана з фактичною реалізацією матеріальних повноважень. Таким чином, вона впливає майже на всі важливі цілі реформи, такі, як макроекономічна стабілізація, ефективність мережі соціального забезпечення, регіональний розвиток і на реструктуризацію економіки загалом.

Водночас ця область реформи є найскладнішою, бо неоднакова економічна спроможність регіонів вимагатиме, в залежності від структури їх економік та фінансів, значного фінансового вирівнювання. Але якщо, з огляду на складність, цю ділянку реформ винести за дужки, то решта реформ буде приречена на неуспіх.

Науково обґрунтовано, що збалансований регіональний перерозподіл фінансів призводить до сприяння довгостроковому зростанню. Передумовою такого перерозподілу є позитивне сальдо як у регіонах - донорах, так і тих, що виступають реципієнтами. Конкретніше це означає, що вплив податкових надходжень з регіону не повинен скорочувати його можливості подальшого розвитку. В регіонах, що одержують допомогу, вона має стати імпульсом для зростання і повинна використовуватися ефективно.

Збалансований та ефективний фінансовий перерозподіл базується на двох основах: раціональному розподілові податкових надходжень, та чіткій постановці завдань і, таким чином, ефективному розподілові вида-

тків. Законодавчо необхідно встановити, які регіони одержують кошти і на що вони повинні їх спрямовувати. В Україні, незважаючи на бюджетну реформу 2001 року, обласні та місцеві бюджети не одержали можливості організовувати власні податкові надходження, а продовжують одержувати кошти з центрального бюджету: частину від оподаткування доходів громадян та підприємств, частину від використання природних ресурсів та малу частину від приватизації.

Із залежністю від централізованого бюджетного фінансування пов'язано ряд проблем:

- обсяг надходжень від оподаткування доходів громадян та підприємств є відносно залежним від кон'юнктури, а тому важко планованим;
- органи самоврядування не одержують надходжень від більш-менш стабільного податку на додану вартість;
- надходження від податку за використання навколишнього середовища дуже сильно варіюється між областями; цей податок є, таким чином, податком, рівень надходжень за рахунок якого має контролюватися центром;
- широке використання трансфертів скорочує стимули до розвитку економічної діяльності і збільшення, таким чином, бюджетних надходжень;
- оскільки обсяг трансфертів у будь-який час може зазнати змін за рішенням центральної влади; органи самоврядування не мають достатньої визначеності у плануванні бюджету, що зменшує рівень необхідної стабільності.

Одне з основних питань фінансового вирівнювання полягає у наступному: чи залишається система оподаткування централізованою, а чи внаслідок реформування її буде представлено двома, а згодом і трьома рівнями. Для того, щоб попри регіональні диспропорції в структурі економіки, утримувати обсяг фінансового перерозподілу в осяжних і контрольованих межах, податкова система має бути побудована як змішана система. Як, наприклад, у Німеччині, де різні рівні (центр, регіони, громади) розподіляють між собою податкові надходження за попередньо визначеною формулою. Альтернатива у вигляді роздільної податкової системи, коли кожен рівень отримує більшу частину податків на своїй території, є для України неприйнятною. Така система бюджетного перерозподілу може призвести до значних деформацій і з політичної точки зору може виявитися руйнівною.

Оскільки на сьогодні в Україні фактично легітимізовано лише центральний та комунальний рівень (стаття 140 Конституції гарантує самоврядування на рівні громад міст, сіл та селищ, органи самоврядування районів та областей забезпечують натомість лише спільні інтереси гро-

мад), то тільки ці два рівні можуть формувати власні джерела податкових надходжень (але не області і, тим більше, не регіони, які складаються з кількох областей). Для того, щоб одержати певну незалежність у цій сфері, області так само повинні стати повноцінними самоврядними одиницями, що вступає у суперечність із окремими положеннями чинної Конституції. Перед областями натомість слід уже сьогодні ставити ширший спектр державних завдань, а отже – відводити їй ширше фінансування.

Варто додати, що відповідно до прийнятих в Україні законодавчих актів, зокрема, до Бюджетного кодексу (2001 р.), ситуація у сфері перерозподілу мала б покращуватися. Новий характер відносин ґрунтується на декількох базових принципах побудови бюджетної системи країни, а саме:

- збалансованості, коли повноваження на здійснення витрат бюджету будь-якого рівня відповідають обсягу надходжень;
- самостійності Державного бюджету України та місцевих бюджетів, що забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів, правом відповідних органів влади на визначення напрямів використання коштів відповідно до законодавства України;
- субсидіарності, яка полягає у розподілі видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами і впливає з максимально можливого наближення надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача.

Бюджети місцевого самоврядування отримали низку джерел формування власних доходів, у тому числі: (1) частку податку з доходів фізичних осіб; (2) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам; (3) плати за ліцензії, (4) державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, (5) за торговий патент; (6) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва тощо. Зазначені податки і платежі складають кошик доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Важливо, що передбачається формування бюджету розвитку, який формується за рахунок: коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення; надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади; запозичень; субвенцій з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів. Кошти бюджету розвитку витрачаються у тому числі й на капітальні вкладення та внески у статутні фонди суб'єктів підприємницької діяльності.

Бюджетний кодекс, виходячи з принципу субсидіарності, закріплює за місцевими бюджетами широке коло завдань фінансування: органів мі-

сцевого самоврядування сіл, селищ, міст районного значення; освіти; медичної допомоги; сільських, селищних та міських палаців культури, клубів та бібліотек; місцевої міліції. Крім того, при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів беруться до уваги видатки на: державне управління; державні освітні програми; охорону здоров'я та програми медико-санітарної освіти; соціальний захист та соціальне забезпечення; державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла тощо.

Місцевим бюджетам надаються такі міжбюджетні трансфerti, як (1) дотації вирівнювання; (2) субвенції на здійснення програм соціального захисту; (3) субвенції на компенсацію втрат внаслідок надання пільг, встановлених державою; (4) субвенції на виконання інвестиційних проєктів.

Розподіл обсягу міжбюджетних трансфертів визначається на основі формули. Вона має враховувати такі параметри, як фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригуючі коефіцієнти до них; кількість мешканців та кількість споживачів соціальних послуг; індекс відносної податкоспроможності відповідного міста чи району; прогнозний показник кошика доходів бюджетів місцевого самоврядування або прогноз доходів районних бюджетів, а також коефіцієнт вирівнювання. При цьому фінансовий норматив бюджетної забезпеченості являє собою гарантований державою в межах наявних бюджетних ресурсів рівень фінансового забезпечення повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Разом із цими позитивними рухами у сфері бюджетних відносин далі існують проблеми бюджетного вирівнювання. Вони пов'язуються з тим, що, по перше, положення Кодексу ще не реалізовані повністю, по-друге, Кодексом не встановлено до кінця чіткий розподіл повноважень, по-третє, залишається питання непрофінансованого мандату. Крім того, важливий вплив на ефективність використання формульного розподілу мають приховані форми фінансового перерозподілу: податкові пільги, бюджетні кредити, регулювання цін тощо.

Необхідно проаналізувати (а за необхідності – розвинути або доопрацювати) вже проведені реформи та розроблені, але ще не ухвалені законопроекти в галузі реформування структури бюджету та фінансового перерозподілу між регіонами. Найвищою метою є рівномірний розвиток регіонів. Це можливо лише за умови збалансованого фінансового перерозподілу, що:

- дозволить вирівняти відмінності у податкових надходженнях між регіонами,
- надасть громадам більшу фінансову самостійність і разом з тим створить стимули до економічного розвитку,
- базуватиметься на чіткому розмежуванні надходжень та видатків,

- включатиме механізми для фінансування делегованих (загально-державних, самостійних) завдань та вирівнювання фінансування інших видаткових статей.

Крок А4: Удосконалення податкової системи та діяльності податкової адміністрації

А.4.1. Проста та справедлива система оподаткування як мета реформи

Реформа фінансового перерозподілу та реформа податкової системи пов'язані між собою - обидві стосуються надходжень до державного бюджету :

- Коли мова заходить про фінансове вирівнювання, постає питання про те, яким чином податкові надходження будуть розподілятися між різними територіальними одиницями;

- Коли йдеться про податкову систему, постає питання: яким чином держава взагалі одержує гроші, як податкові зобов'язання переходять у грошову форму?

Найвищою метою має стати організація настільки простої системи оподаткування та соціального страхування, що:

- об'єкти оподаткування справді сплачуватимуть податки;
- політика оподаткування стане дієвою.

Це можливо лише за умов системи оподаткування, що відповідає трьом основним критеріям: прозорості, однозначності та справедливості. За умов низьких ставок та розширеної за рахунок скорочення податкових пільг бази оподаткування, надходження до бюджету будуть зростати автоматично. Низькі ставки податків та соціальних зборів зроблять тіньову економіку, нелегальне працевлаштування, несплату податків та вплив капіталу економічно не вигідними. Для державної скарбниці збір податків буде значно простішим та менш бюрократичним.

Добре, що Україна заразилася „гарячкою зниження податків”, яка охопила країни Центральної Європи – нових членів ЄС. Флагманом тут є Словаччина, де з початку 2004 року для податку на доходи та корпоративного податку та податку на додану вартість діє єдина ставка у 19%. Угорщина, Чехія та Польща діють дещо обережніше. Наступними прикладами є Естонія, яка вже у 1994 р. ввела єдину ставку податку у 26% і планує зменшити її до 2006 року до 20%, а також Росія, яка при єдиному податку у 13% змогла тільки за два роки підвищити податкові надходження на 40%.

Проте тут також є потреба у реформуванні. Якщо при зниженні ставок оподаткування пільги залишаться в тому самому обсязі, з'являється

загроза зменшення податкових надходжень та зростання дефіциту бюджету.

А.4.2. Реформи у податковій, митній системах та системі соціального страхування

Все ще зберігаються проблеми з податком на додану вартість, які не вдалося вирішити через опір груп інтересів. Відповідно до останньої редакції закону від вересня 2003 року, на який президент Л.Кучма наклав вето, вже з січня 2004 року ПДВ мав би складати 17%. Отже, нагальна проблема повернення ПДВ експортерам і надалі залишається невирішеною. Цей пункт поряд із відсутністю закону, що протистояв би відмиванню грошей, згадується міжнародними фінансовими інститутами як головна перешкода у торгівельних стосунках з Україною. Financial Action Task Force навіть порадив своїм країнам – членам накласти санкції на торгівлю з Україною.

Проблеми існують і в митній сфері. З 01.01.2004 нарешті вступає в силу новий податковий закон “Про внесення змін і доповнень у Митний кодекс України”, датований 24.12.2002. Позитивним в ньому є скасування митних зборів (дотепер – 0,2% митної вартості товару), можливість повторного вивезення та ввезення, запровадження тимчасової митної декларації та повторної декларації. З іншого боку, проблематичним здається розширення прав митних органів у перевірці сертифікатів походження (аж до проведення безпосередньої перевірки обладнання на підприємствах), а також те, що відтепер підприємства, які працюють на давальницькій сировині, знову повинні отримувати дозвіл на ввезення сировини для переробки. Крім того, за новими правилами митна служба буде контролювати обмін сировиною між підприємствами.

Одне з найслабших місць нового податкового закону полягає у тому, що він практично не змінює існуючу ситуацію, коли особисті неформальні контакти з митниками відіграють надзвичайно важливу роль. Підприємствам ускладнить життя і те, що в новому законі не виписана процедура відшкодування збитків, завданих підприємству діями співробітників митної служби. В разі настання такої ситуації підприємствам залишається тільки йти в суд, щоб домогтися відшкодування. Проте існують підозри, що суди у таких ситуаціях будуть виносити рішення на користь митних органів. З великою ймовірністю можна передбачити, що кількість звернень до суду буде зростати. Адже багато положень існуючої митної системи суперечать нормам нового закону. Таким чином, новий закон буде швидше породжувати свавілля чиновників і надалі змушувати підприємців “іти на уклін” до митників.

Наступний пункт стосується внесків соціального страхування, які до цього часу сплачуються до фондів соціального страхування в обов’язковому порядку та у загальній сумі, що містить в собі вирішаль-

ний недолік - внески не пов'язуються з відповідною особою і таким чином ні в якому разі не забезпечують вимог працівників. Отже, в цьому плані конче необхідно розділити податкову систему і систему соціального страхування. Відповідно до підрахунків, завдяки тільки цьому єдиний податок для малих та середніх підприємств може бути знижений на 15% (це відповідає 1 відсотковому пункту теперішніх 6%).

А.4.3. Переорієнтація податкової та митної адміністрацій

Слід віднести до позитиву те, що, незважаючи на дещо знижені в минулому податкові ставки, податкова квота зросла незначно і становила у 2002 р. близько 30%. Це вказує на підвищення ефективності в управлінні податками. Проте у сфері діяльності податкової та митної адміністрацій все ще залишається потреба у проведенні удосконалень, наприклад, пов'язаних з забезпеченням ефективної перевірки підприємств. При цьому не слід концентруватися на підприємствах, що вже є платниками податків, а звернутися до фірм, що діють у тіньовій сфері та не сплачують зборів до державної скарбниці.

Існує можливість для того, щоб підвищити ефективність у використанні податкових надходжень. Для цього необхідно чітко визначити цільові групи населення, тобто тих, хто має право на отримання державної підтримки. За таких умов державні цінові дотації можна замінити на допомогу у формі адресних грошових трансфертів. Таким чином буде легше перевірити, наскільки людина потребує державної підтримки, адже йдеться про офіційно зареєстрованих платників податків. Цей принцип можна застосувати і при розміщенні державних замовлень серед приватних фірм.

Переорієнтація податкових та митних органів означає, в першу чергу, те, що, вони повинні бути організовані як частина державного управління, тобто необхідно забезпечити відповідну кваліфікацію службовців, орієнтацію на існуючі норми діяльності та демократичну легітимацію. Це означає: управлінська діяльність має здійснюватися згідно з чіткими правовими рамками. Оскільки ці органи управління можуть втручатися в права та майно приватних підприємств, їх діяльність має підлягати незалежному контролю.

Крок А5: Розробка інструментарію для сприяння економічному розвитку

А.5.1. Підтримка малих та середніх підприємств як загальноекономічне завдання

Будь-яка здорова економіка потребує сильного середнього класу. Оскільки інвестиційний клімат в Україні недостатньо заохочує до успішної діяльності малих та середніх підприємств, необхідно вжити активних

заходів. Безсумнівно, що для інвесторів в Україні існують дуже цікаві плюси, такі, наприклад, як дешева робоча сила. Практика показує, однак, що такі переваги мають значення лише для великих підприємств. Це призводить до несприятливої для подальшого економічного розвитку ситуації, коли великі підприємства посідають панівне становище, на той час як малі і середні, не маючи спільних потужних організацій, відіграють абсолютно підпорядковану роль. І саме тут необхідно вживати економічних і політичних заходів.

Офіційною статистикою охоплюються лише малі та середні підприємства як юридичні особи. Їх є 253,8 тис., тобто приблизно 5,23 малих та середніх підприємств на 1000 жителів. Проте поряд з ними існує також близько 2-х мільйонів фізичних осіб, які так само діють як малі підприємства, хоча не є юридичними особами. Якщо до юридичних осіб додати приватних підприємців (що так само діють, як малі підприємства), виходить цифра 35 малих та середніх підприємств на 1000 осіб. Таким чином можна підтвердити, що сектор малого та середнього підприємництва в Україні існує та являє значний соціальний та економічний фактор.

Незважаючи на це, в країні щодо підприємництва ще й досі не існує позитивної оцінки, демократичного ставлення та підтримки партнерських стосунків з боку держави.

Щоби заповнити цю нішу та провадити ефективну політику щодо малих та середніх підприємств, держава повинна цікавитися та враховувати реакцію підприємств на прийняття певних політичних рішень. Тільки шляхом діалогу про проблеми, інтереси, права та обов'язки малих та середніх підприємств держава може одержувати інформацію про їх нагальні потреби. Вирішальним фактором є в цьому випадку представлення інтересів підприємств спілками та торгово-промисловими палатами. Малі та середні підприємства, оскільки їм надано таке право, повинні організовуватися, щоби справляти вплив на політику. Під цією формою “лобізму” ні в якому випадку не слід розуміти якусь корупцію, а навпаки - здійснення партнерських стосунків через інституційний діалог.

В Україні існують значні регіональні відмінності у значенні малих та середніх підприємств для місцевої економіки. Вони відіграють важливу економічну роль у західних та деяких північно-західних регіонах країни. У Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Чернівецькій, Харківській, Сумській, Миколаївській та Київській областях частка малого та середнього бізнесу у зайнятості населення та загальному виробництві є вище середнього рівня по всіх областях. У Дніпропетровській, Донецькій, Луганській та Запорізькій областях ці обидва показники є нижчими, ніж у середньому по країні. Це пов'язано з тим, що у східних регіонах все ще переважає металообробка, машинобудування та енергетика, які представлені переважно великими підприємствами. Відповідно і частка малих підприємств тут набагато менша.

Регіональні відмінності у розвитку підприємництва визначаються подальшими незалежними від уряду факторами: стан загального економічного розвитку відповідного регіону, стан інфраструктури, розвиток фінансового сектору та ступінь привабливості регіону для прямих іноземних інвестицій (FDI).

Якщо оцінювати ситуацію з точки зору продуктивності малих та середніх підприємств, то результат не буде несподіваним. Вони більш ефективні у тих регіонах, де вищим є рівень економічного розвитку, кращим забезпечення фінансовими послугами, більшим ступінь індустріалізації та урбанізації, значним обсяг прямих іноземних інвестицій на душу населення, меншим рівень безробіття, вищою частка сектору послуг, а також вищим рівень тіньового сектору. Сам по собі рівень розвитку інфраструктури не виявляє універсального впливу на продуктивність малих підприємств.

Кожен регіон повинен поставити собі за мету створення ефективних рамкових умов для залучення та заснування на своїй території якомога більшої кількості підприємств, особливо малих та середніх. До таких умов можна віднести як незалежні від уряду фактори, наприклад, розвиток сектору фінансових послуг, так і залежні, наприклад, дозволи на будівництво, організацію навчання, зручну для підприємців процедуру оформлення необхідних документів через запровадження системи “одного віконця” (one-stop-agency) тощо.

А.5.2. Закон про регіональну та загальнодержавну підтримку економічного розвитку

В умовах соціальної ринкової економіки підприємства самі повинні забезпечувати необхідний оборот на ринку, покривати витрати, працювати з прибутком та фінансувати інвестиції. Але оскільки економіка України переживає численні проблеми перехідного періоду, державі належить надавати підтримку підприємствам, щоб компенсувати наявні труднощі.

В Україні вже діє Закон про стимулювання діяльності малих та середніх підприємств. Є навіть проект Закону „Про основи стимулювання розвитку регіонів та депресивних областей”. “Закон про стимулювання діяльності малих та середніх підприємств” базується на указі Президента України, що передбачає виключне фінансування з регіональних бюджетів. Проте обсяг цих джерел досить обмежений та значно коливається в різних регіонах. Тому Закон має бути проаналізований та доопрацьований. Слід упевнитися, що існуючі закони та програми є не лише на папері, а й запроваджуються по всій країні та ефективно підтримуються державними та місцевими інститутами.

Існуюча система стимулювання має розвиватися разом із подальшою приватизацією та створенням нових підприємств. Крім того,

можна рекомендувати реалізацію наступних програм зі стимулювання:

- залучення інвестицій задля створення нових робочих місць у промисловості;
- санацію та освоєння територій для розташування малих та середніх підприємств;
- заходи з підтримки технічного прогресу та інновацій на підприємствах;
- допомога для збільшення власного капіталу малих та середніх підприємств;
- допомога для підвищення ліквідності (недорогі кредити та поручительства);
- підтримка професійного навчання.

Таким чином система стимулювання концентрується на найпроблематичніших сферах у розвитку малих та середніх підприємств:

- нестачі ліквідного капіталу для одержання кредитування;
- складному та довгому шляху одержання кредиту;
- постійній потребі у мікро–кредитах для поповнення фонду обігових коштів;
- особливій потребі у фінансових ресурсах для засновників нових підприємств.

Основу тут повинно становити заснування банку відновлення та розвитку та новий закон про стимулювання розвитку економіки, що, зокрема, регулюватиме:

- принципи підтримки;
- інструменти підтримки регіонального економічного розвитку;
- процедури надання підтримки;
- головні напрями підтримки по територіях;
- особливу підтримку окремих, важливих для всієї держави, планів розвитку;
- визначення та підтримку проектів, які мають особливе значення для ідентичності України як держави, а також для ідентичності регіонів;
- розбудову орієнтованої на економіку інфраструктури;
- підтримку міст при відновленні та новому будівництві місцевої інфраструктури та покращенні умов життя та праці;

- санацію старих промислових територій та колишніх військових об'єктів;
- збереження та відновлення історичних міст;
- заходи в галузі туризму;
- інтегровані регіональні концепції розвитку;
- виокремлені економічні галузі;
- дистанційні робочі місця.

Маючи за мету членство у Європейському Союзі, Україна вже сьогодні має узгодити національне визначення малих та середніх підприємств, а також закони про стимулювання із чинними нормами Європейського Союзу. Особливе значення тут мають розпорядження про використання статті 87 та 88 договору ЄС про державну допомогу малим та середнім підприємствам (Розпорядження № 70/2001 комісії від 12.01.2001), а також про Європейський Фонд регіонального розвитку (EFRE) (Розпорядження № 1261/1999 Європарламенту та Ради від 06.1999).

Перше регулює порядок надання державної допомоги малим та середнім підприємствам та порядок їх взаємодії із ринком. Як приклад одного з критеріїв тут може бути відзначена допустима інтенсивність допомоги, що для малих підприємств складає 15%, для середніх - 7,5% від наявних інвестиційних коштів або коштів, що мають бути спрямовані на заробітну плату для робочих місць, що були створені завдяки інвестиціям.

Згідно із нормами Європейського Союзу малі та середні підприємства визначаються як такі, що:

- на них зайнято не більш як 250 осіб;
- мають річний обіг максимально до 40 млн. євро або
- сума річного балансу складає не більш як 27 млн. євро та
- відповідають так званому критерію незалежності, тобто частка капіталу чи кількості голосів акціонерів, що належать підприємствам, які не відповідають визначенню малого чи середнього підприємства, складає не більше як 25%.

У випадку, коли є необхідність визначити різницю між малими та середніми підприємствами, малі підприємства визначаються як такі, що

- на них зайнято не більше як 50 осіб;
- мають річний обіг не більше як 7 млн. євро, або
- сума річного балансу складає максимально 5 млн. євро та
- відповідають критеріям незалежності, що були згадані вище.

Метою стимулювання розвитку регіонів є вирівнювання різниці у рівнях розвитку шляхом зменшення відсталості найгірше розвинених об-

ластей, включаючи сільську місцевість. Підтримка програми, як виглядає, повинна бути спрямована на:

- стимулювання виробничої сфери та конкурентноздатності підприємств, особливо малих та середніх;
- місцевий розвиток економіки та зайнятості, включаючи сфери культури та іноземного туризму, адже ці сфери дозволяють створювати нові постійні робочі місця;
- дослідження та технологічний розвиток;
- розвиток місцевих, регіональних та трансєвропейських мереж – включаючи забезпечення загального доступу до них – у сферах транспорту, телекомунікацій та енергетики;
- захист довкілля задля покращення його якості;
- забезпечення рівних умов на ринку робочої сили для чоловіків та жінок.

Стимулювання малих та середніх підприємств є завданням не лише однієї програми, а усієї економічної політики. Йдеться про завдання, що стосуватиметься усіх секторів.

Стимулюючи національну економіку, Україна має прямувати до відповідності нормам Європейського Союзу.

Заходи пріоритету Б:

Б.1. : Основи правового устрою

Утвердження всеохоплюючої правової системи є основою громадянського суспільства. Економіка та суспільство повинні базуватися на надійній системі законодавства, що приймається та застосовується всіма. Лише це створює внутрішню рівновагу та стабільні умови для інвестицій. Конфлікти мають урегульовуватися на базі та в рамках законів. Правовий устрій країни, відповідно до норм Європейського Союзу, будується на ґрунті подальших принципів:

- право має застосовуватися у всіх сферах соціально-економічної діяльності;
- право повинно бути єдиним для всіх;
- воно повинно діяти щодо кожного – усіх громадян, приватних спілок, усіх державних та інших громадських формувань та їх керівництва;
- судді, їх незалежність та професійність, їх вищий авторитет у суспільстві є мірою якості правової системи;

- утвердження всеохоплюючої правової системи має йти паралельно із заходами з практичного застосування законодавства, - шляхом постійного підвищення професійності у державній та комунальній сферах та зорієнтованого на якість способу добору фахівців на громадські посади;
- закони слід розуміти як багатство народу, повага до них має закладатися у свідомість вже під час шкільної освіти.

В Україні у багатьох сферах вже існує нова законодавча база, проте на цьому не слід зупинятися. Закони повинні ефективно діяти на практиці. Крім того, вони повинні адаптуватися та трактуватися відповідно до нових умов та проблем, що виникають у зв'язку із трансформаційними процесами. Слід здійснювати моніторинг практичної дії законів з метою внесення відповідних змін та коректив.

На подальших пропозиціях буде продемонстровано, де існує найбільша потреба у вдосконаленні законодавчої бази.

Б.2.: Економічне законодавство

Щоби підвищити прозорість економічних дій, підприємства повинні бути законодавчо примушені до обов'язкового дотримання наступних норм:

- посилення дієвості перевірки рахунків та дотримання антимонопольного законодавства;
- введення обліку за міжнародними стандартами, особливо на великих підприємствах, оскільки це уможливило кращу перевірку фінансового стану перед наданням кредитів і, таким чином, забезпечує достовірну оцінку випадків кредитування та відповідно нижчі проценти о кредитах;
- підготовки річних звітів, балансів та звітів по збитках та прибутках як для державних, так і для приватних підприємств;
- оприлюднення розподілу майнової власності між підприємствами задля розкриття економічної інтеграції між тими з них, що здійснюють економічне співробітництво між собою;
- участі робітників у майновій власності підприємств, з метою кращої мотивації до праці та постійної підтримки процесів приватизації з боку населення;
- перевірки проведення цих заходів незалежними інститутами (торгово-промислові палати, суди).

Б.3. Антимонопольне законодавство та інші заходи боротьби зі зловживанням економічною владою

До пріоритетних завдань належить створення умов для конкуренції. Картельні утворення повинні бути поставлені під контроль. Необхідно також посилити дієвість антимонопольного законодавства. Конституція України та відповідні закони містять положення щодо:

- захисту конкуренції в галузі підприємництва;
- недопущення зловживання з боку монополій;
- боротьби з нечесною конкуренцією.

У зв'язку з тим, що, за свідченням експертів, ці положення виконуються не досить чітко, постають наступні завдання:

- аналізу ефективності існуючих правових норм;
- підготовки службовців, що забезпечують виконання антимонопольного законодавства;
- підвищення ефективності судового та відомчого контролю через незалежні картельні органи та картельні суди.

Б.4. Законодавство про розподіл державних замовлень

Держава та органи місцевої влади виступають важливими замовниками у багатьох галузях економіки, а в деяких - навіть головними (наприклад, у галузі будівництва, технологій, наукових досліджень, військових замовлень). Розподіл державних замовлень потребує чіткої і прозорої процедури, в першу чергу для забезпечення чесної конкуренції, найвигідніших цін та задля уникнення корупції. Так, у країнах Європейського Союзу існують детально виписані положення про розподіл поставок, замовлень та будівельних робіт. На сьогоднішній день в рамках ЄС ці положення значною мірою уніфіковані. Законодавство про держзамовлення водночас сприяє зміцненню середньої ланки підприємств у структурі економіки.

Б. 5. Забезпечення ефективного правового захисту

Демократичний та правовий порядок ефективно рівно настільки, наскільки дієвою є правова система. Зміни у демократичних державах відбуваються на базі законів, прийнятих парламентом («мирні зміни»). Створення та розбудова правопорядку передбачає паралельний розвиток системи судового контролю. Дієвість правової системи потребує, поряд із обов'язковістю законів для всіх, також їх сприйняття державою та суспільством. Тому корені правової системи повинні лежати глибоко у суспільстві.

Ефективність правової системи потребує всеохоплюючого правового захисту, що повинен діяти у багатьох напрямках:

- Ефективний правовий захист має уможливлювати справедливе вирішення спірних питань між суб'єктами права.
- Успішність підприємств визначає ринкова конкуренція. Якщо учасники ринку порушують рамки державного законодавства, повинна втручатися незалежна юстиція.
- Слід забезпечити правовий захист проти рішень державних органів та органів місцевого самоврядування. Для цього має існувати підсудність органів влади.
- Адміністративні суди повинні залучатися до вирішення усіх спірних питань в галузі державного права.
- Підсудність органів влади та заснованих ними організацій здійснюється, як і будь – яка інша підсудність, через суди, незалежні від уряду.

Рекомендації

Систему правопорядку слід проаналізувати на предмет необхідності внесення доповнень.

Необхідно також перевірити ефективність законів та відповідно доопрацювати їх.

Необхідним є постійний контроль над системою правопорядку з огляду на її практичне застосування.

Заходи пріоритету В:

Крок В 1: Розробка регіональної політики

В.1.1. Принципи когерентної або взаємно узгодженої політики

В умовах демократії та ринкової економіки забезпечення інтегрованості в рамках держави потребує розробки самостійної когерентної політики.

Важливими наріжними каменями **когерентної політики** є:

- Регіональна інтегрованість, що є невід'ємною ознакою стабільності державної організації. Така необхідність тим більша, якщо держава

(як Україна) перебуває на шляху трансформації від централізованої планової економіки без власного державного суверенітету до національної держави із демократичним та побудованим на засадах ринкової економіки суспільством.

- Створення стабільних, прийнятних рамкових умов у всіх регіонах країни і таким чином можливостей співучасті всіх регіонів країни в суспільному розвитку та економічному добробуті.
- Згуртованість протягом більше ніж ста років традиційно федеральної німецької державності була (поряд із спільною культурою та традицією) забезпечена спільним правовим порядком - з одного боку і політикою спільного розвитку всіх частин країни - з іншого (інфраструктура, фінансовий перерозподіл між регіонами тощо).
- Європейський Союз запровадив, із урахуванням значних початкових розбіжностей його регіонів, але також і для підсилення згуртованості та співучасті всіх регіонів ЄС у підвищенні спільного добробуту, політику когерентності та вирівнювання економічно „сильніших” та „слабкіших” регіонів і визначив її як вагомий фактор посилення згуртованості Союзу.

Центральними цілями когерентної політики в Україні повинні бути:

- забезпечення всіх регіонів країни мінімальними стандартами у всіх галузях інфраструктури;
- доступ всіх регіонів країни до економічного зростання;
- встановлення мінімальних стандартів у всіх частинах країни у технічній, соціальній та економічній інфраструктурах.

Це є особливо необхідним на початковому етапі, під час переломної фази, у зв'язку з тим, що неоднаковий економічний розвиток, якого не можна уникнути за умов ринкової економіки, потребує політично керованого вирівнювання. В іншому випадку різний економічний розвиток в окремих регіонах може призвести до політичної і соціальної нестабільності, й навіть до появи сепаратизму.

Мінімальні стандарти повинні бути політично визначені; вони особливо стосуються сфер соціального забезпечення, освіти та охорони здоров'я.

З огляду на вихідне становище в Україні, не можна вже зараз ставити за мету регіональної економічної політики та політики регіонального розвитку вирівнювання умов життя та праці у всіх частинах країни. Така політика з великою вірогідністю приречена на невдачу і лише ускладнюватиме покращення загального рівня життя. Адже за умов перехідного періоду мова повинна йти про те, щоб спочатку визначити пріоритети та

шляхи зростання, і потім рішуче піти цим шляхом. Тільки завдяки сконцентрованій підтримці основних напрямків регіонального розвитку можна досягти його ефективного втілення в осяжній перспективі.

Тому актуальним завданням є не вирівнювання, а збалансування. Вирівнювання відносин життя треба мати на увазі як мету, але для більш пізньої фази розвитку, на основі досягнутого загального високого рівня.

Проте вже сьогодні перед регіонами, які ще не повністю долучені до економічного розвитку, постають завдання збалансування розбіжностей. Таке збалансування з самого початку повинне стати частиною регіональної політики і формулюватись як самостійна стратегія. Це також є специфічним завданням регіональної політики та регіонального планування.

Елементи регіональної політики розвитку повинні бути політично визначеними.

Держава має слідкувати за створенням рамкових умов для виваженого регіонального розвитку. В рамках регіональної політики розвитку (регіональної економічної політики та політики регіонального планування) необхідно сформулювати цілі розвитку, визначити інструменти та політичні заходи для всіх регіонів країни з їх індивідуальними потребами, а саме:

- для окремих частин країни, тобто регіонів,
- для важливих частин регіонів, наприклад, великих міст,
- для традиційно індустріалізованих територій,
- для середніх міст,
- для сільських територій та сільських поселень,
- для природних територіальних спільнот (наприклад, гірських),
- для приморських територій
- для регіонів туризму,
- для історичних поселень тощо.

В цілому завданням територіальної політики розвитку на сучасному етапі є зосередження на пріоритетах розвитку, при одночасному врахуванні шансів та потреб всіх регіонів країни. Ідентифікація специфічних проблем та завдань окремих частин територій, формулювання для цього специфічних цілей та необхідної специфічної політики або підтримки з боку держави, є необхідною умовою згуртованості та залучення всіх регіонів держави.

В.1.2 Важливі інструменти регіональної політики

Політика розвитку всіх частин країни повинна мати цілісну структуру, тобто політика територіального планування та регіональна економічна політика повинні формуватись і реалізовуватись як інтегрований політичний захід. Отже, існує потреба в запровадженні інтегрованої територіальної політики розвитку.

Це вимагає зосередження державної регіональної політики на основних територіальних проблемах.

Територіальне планування та регіональна економічна політика в західноєвропейських країнах формувалася впродовж довготривалого поступового економічного розвитку, включала в себе індустріалізацію сільських територій, створення розгалуженої дієздатної структури заселення структурно слабких територій. В Україні на першому місці стоїть створення полюсів економічного зростання, які мають надати імпульс економічному розвитку. Досягнення цієї мети передбачає розвиток та посилення міських промислових територій та приміської зони, які в першу чергу мають бути зорієнтованими на інтенсивні капіталовкладення в місця виробництва продукції та широкий асортимент зорієнтованих на виробництво послуг (регіони розвитку). Лише в такий спосіб можна забезпечити необхідний економічний і податковий потенціал, який дозволить регіонам власними силами забезпечувати бажаний територіальний розвиток і надавати імпульси для розвитку сільських територій.

Сьогодні в рамках європейської конкуренції сучасні промислові та технологічні підприємства висувають високі вимоги до місць їх розташування. Залученню нових інвесторів сприяють не тільки придатні земельні ділянки, забезпечення технічною інфраструктурою та пільги, але й регіональні можливості кооперації з широкою розгалуженою пропозицією середніх спеціалізованих підприємств. Привабливість регіону економічного зростання виявляється також і в зручності проживання, чистоту довкіллі, широких культурних можливостях та інфраструктурі, наявності великих площ озеленення в центрі міст, можливостях проведення дозвілля та зайняття спортом у прилеглих територіях, зручними транспортними сполученнями.

Важливим слід вважати послідовне розширення шансів розвитку для центрів транспортного руху та економічного зростання. Таке розширення має врахувати наступне:

– Політика територіального розвитку повинна (поряд із політикою розвитку регіонів) доповнюватись загальнодержавною концепцією розвитку транспортних магістралей, територій заселення та вільних територій.

– Розвиток та реалізація територіально великих важливих центрів зростання в проектах інфраструктури транспортних шляхів має вирішальне значення для процесу скорочення відставання України.

– Економічна та інфраструктурна підтримка в регіонах розвитку повинна відбуватись інтегровано.

– Інтегрована політика створення транспортної інфраструктури є ключовим питанням для економічного підйому в усій державі; вона включає автомобільні дороги, залізниці, морський та річковий транспорт, повітряний транспорт та з'єднання цих транспортних потоків між собою та з територіями економічного зростання.

– Розбудова транспортної інфраструктури має супроводжуватись створенням сучасної інфраструктури телекомунікацій.

До економічного розвитку важливо долучити сільські території:

– Найбільш ефективно великі сільські території можуть бути залучені до економічного зростання за тієї умови, якщо в них буде створена мережа центрів, в яких зосереджуватимуться надрегіональні функції соціального забезпечення та охорони здоров'я, школи, вищі навчальні заклади, міжрегіональні установи забезпечення економічного розвитку тощо.

– Перспективи розвитку сільської території вирішальним чином залежать від потенціалу полюсів зростання, від яких надходять імпульси, які будуть спрямовуватися в невеликі містечка та селища.

– На більш віддалену перспективу є потреба в ефективній мережі центральних місць проживання.

– На коротку перспективу на першому місці знаходиться збереження, модернізація та подальший розвиток існуючої інфраструктури з метою запобігти „занепаду” цих міст та територій.

– Центальною передумовою для розвитку сільських територій є кооперація сільських громад, що це передбачає наявність державної політики підтримки співробітництва між ними

– Центральний уряд повинен виявляти зацікавленість у підтримці регіональних ініціатив на сільських територіях з огляду на збалансований розвиток країни також і тому, що це протидіятиме або послаблюватиме значний вплив населення із сільської місцевості в урбанізовані регіони.

– Державна політика може супроводжувати ці процеси через аграрно-структурні заходи, підтримку формування середнього класу (малих та середніх підприємств) в невеликих центральних містах сільських територій із технічною інфраструктурою та можливостями легкого сполучення із середніми та великими центрами.

– Створення сучасної системи базового забезпечення сільських територій послугами держави та приватних фірм потребуватиме значного часу. На перехідному етапі, а за певних умов і на більш тривалий період, можна скористатись досвідом малозаселених, стабільних сільських територій Скандинавії.

Необхідно виділити території, що не будуть заселятися (вільні території).

При розробці політики територіального планування варто з самого початку не залишити поза увагою необхідність виділення вільних та компенсаційних територій, які важливі для розвитку на довгострокову перспективу. У вирішенні такої задачі слід прийняти до уваги наступне:

– Для цього можуть бути визначені вільні території між великими за площею важливими осями розвитку;

– Це може бути вкрай необхідним для екологічно важливих функцій (як, наприклад, забезпечення якості ґрунтових вод та для охорони природи), але також і для зв'язаного із ландшафтом відпочинку та збереження регіональної ідентичності;

– На вільних територіях створення зон туризму та видобуток сировини, що залягає близько до поверхні, сприяють значному зростанню економічного потенціалу місцевих громад;

– Важливі завдання виникають при цьому для ренатуралізації територій із сильно забрудненою поверхнею, які раніше використовувалися промисловістю або військовими.

Політика містобудування та будівництво житла дає людям почуття батьківщини.

Отже, підтримка приватних інвестицій в містобудування та будівництво житла має у фазі розбудови економіки особливо велике значення та високий соціальний ефект. Це забезпечується тим, що:

– Державна житлова політика слугує забезпеченню населення основними потребами у всіх частинах країни;

– Вона є наочним і відчутним для широких верств населення вираженням економічного зростання та піклування держави про кожного громадянина;

– Будівельні роботи не вимагають високого рівня освіти, тобто їх можна швидко розпочати;

– Одночасно вони дозволяють здійснювати подальше підвищення кваліфікації робочої сили у відповідних професіях.

– Вони призводять до значного ефекту мультиплікації;

– Завдяки самодопомозі, передусім на сільських територіях, можна вдаватись до ощадливих моделей будівництва, які підвищують успіх житлової політики;

– Через допомогу держави при освоєнні та покращенні площ, в тому числі прилеглих територій, підвищується привабливість міст для розміщення виробництва, що сприятиме залученню інвесторів.

Територіальна політика розвитку вимагає подальшого супроводу. Серед особливих його пріоритетів та завдань слід назвати такі:

– політика освіти в шкільній та професійній галузі є (разом із інфраструктурною політикою) найважливішою передумовою для довготривалого підйому економіки;

– Освітня політика повинна розроблятися з урахуванням особливих умов сільських територій та периферійних регіонів, отже освітні заклади повинні створюватись в місцях проживання;

– Вищі навчальні заклади та дослідницькі установи надають важливі імпульси структурі економіки, оскільки їх наявність підвищує привабливість регіонів для інвесторів;

– Модернізація ВНЗ та створення дослідницьких установ повинні відбуватися в тісному поєднанні з регіональною структурною політикою в центрах економічного зростання;

– Якщо навчальні заклади у сільській місцевості включити в мережу зон економічного зростання, то їхня підтримка може у довготерміновій перспективі сприяти покращенню структури сільських регіонів;

– Регульоване та прозоре збалансування між структурно сильними та структурно слабкими регіонами та громадами може згладжувати відмінності в розвитку якості життя.

В.1.3. Закон про територіальний устрій та розвиток

В Україні вже прийнято Закон про «Планування та забудову територій». Крім того, юридичні рамки територіального устрою та розвитку встановлені Указом президента України від 25.05.2001 №. 341/2001 «Про концепцію державної регіональної політики» та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2001 №. 437-р «Про заходи з реалізації концепції державної регіональної політики».

З урахуванням вимог права Європейського Союзу та, зважаючи на необхідність поєднання економічної та інфраструктурної розбудови, в усіх регіонах рекомендується розробка спеціального Закону про територіальний устрій та розвиток.

Законодавче регулювання повинне містити зокрема:

- загальні цілі регіонального розвитку в Україні;
- цілі розвитку на окремих територіях і на особливих територіях (узбережжя, традиційні промислові території, заповідники);
- цілі політики містобудування;
- цілі політики для сільської місцевості;
- процедури для визначення та реалізації цілей;
- залучення громад та регіонів, а також громадськості;
- розробку інформаційної системи регіонального розвитку.

В.1.4. Закон про планування транспортних шляхів

Планування, будівництво та використання транспортних шляхів має бути закріплено законодавчо. Слід також передбачити можливості приватного фінансування та утримання транспортних шляхів. Базою має стати державна відповідальність за мережі в цілому. Законодавчо регулюватися повинні:

- методи планування, які мають спиратися на європейські стандарти;
- зв'язок із регіональним концепціями розвитку;
- періодичний контроль планування транспортних шляхів;
- створення мереж транспортних засобів;
- створення передумов для моделей приватного фінансування та користування.

С.1.5. Підготовка територій під забудову

С.1.5.1. Управління територіями

Для заснування, розміщення та розвитку підприємства необхідною передумовою є наявність відповідних територій. Якість ділянки для економічного розвитку вимірюється наявністю майбутніх промислових площ. Чим важчим є пошук відповідних земельних ділянок, тим меншою буде готовність інвестувати підприємств, що шукають місць для розміщення. Успішна структурна політика потребує ретельної підготовки територій для розміщення підприємств.

Підприємства самі та лише за власний кошт не можуть впоратися з таким завданням. І чим більшою в цій сфері буде допомога зверху, тим більшою буде привабливість тих чи інших територій та тим краще реалізовуватиметься концепція „one-stop-agency“.

Центром уваги тут є відповідні завдання менеджменту територій. Саме в економіці, що перебуває в процесі трансформації та розвитку,

особливого значення набуває забезпечення майбутніх рішень про розміщення підприємств на коротко-, середньо- та довгостроковий період. Менеджмент територій має хороші шанси для:

- захисту пріоритетних територій (транспортні розв'язки, аеропорти, центри розвитку і тощо) для розміщення підприємств від інших способів використання;
- підтримки кластерних об'єднань, тобто відведення площ для майбутнього розміщення промислових парків задля підвищення привабливості території завдяки можливостям комплексного розвитку
- відведення інтегрованих площ для розміщення підприємств та створення живих та компактних міських структур;
- досягнення цілей, поставлених у конкретних регіонах шляхом попередньої підготовки земельних ділянок;
- забезпечення розвитку взаємопов'язаних площ для подальшого формування науково-технологічних парків.

Указ Президента України від 4.08.00 № 168/2000 “Про заходи розвитку та врегулювання ринку земельних ділянок у населених пунктах та інших земельних ділянок несільськогосподарського призначення” вже слід вважати першим кроком до політики забудови територій.

В.1.5.2. Інструменти управління територіями

Для мобілізації та підготовки ділянок під забудову необхідно врахувати наступний досвід:

1. Законодавчо громади будуть змушені зробити опис усіх незабудованих земельних ділянок та забезпечити такої інформації загальнодоступність.
2. «Законом про підготовку ділянок під забудівлю» громади уповноважуються розподіляти площі під промисловий розвиток, забезпечення товарами та послугами та інфраструктуру за умовами аукціону. Розподілені таким чином земельні ділянки (крім ділянок комунальної інфраструктури) мають бути передані (продані) у власність бажаючим здійснити забудову.
3. На територіях, де державою визначено особливий попит на земельні ділянки під забудову, громади зобов'язані здійснити заходи із підготовки земель для будівництва.
4. Громади також уповноважені, там, де визначено особливий попит на землю для розміщення підприємств, надати незабудовані ділянки бажаючим інвесторам під забудову, визначити права власності на землю та, у разі необхідності, провести експропріацію. Відповідні

регулювання діють для зон, що визначені державою як області структурної розбудови.

5. У зонах, визначених законом, може бути встановлено, що правові процедури, акти та дозволи, необхідні для підготовки проведення заходів з розвитку, можуть бути звільнені від зборів.
6. Для побудови та використання будівель у межах програми розвитку буде запроваджено один універсальний дозвіл, що охоплюватиме усі дозволи, що необхідні у таких випадках. Подання підприємства на отримання такого дозволу має бути розглянуте у межах 3 місяців. У особливих випадках цей термін може бути подовжено до 6 місяців.
7. Громади та інвестори мають право домовлятися про виділення та освоєння земель шляхом підписання договорів. Такі договори потребуватимуть згоди з боку відповідальних державних органів. Інвестор може частково або повністю взяти на себе кошти з планування та інженерної підготовки до забудови.
8. Спори та скарги третіх осіб з приводу дозволів не є основою для зміщення термінів. Терміни може бути змінено лише за рішенням суду. Якщо скарга третіх осіб не задоволена, вони мають покрити збитки, пов'язані із відстрочкою прийняття рішення.
9. Громади під час виконання завдань з будівельної політики користуються, як правило, послугами приватних правничих агентств, що працюють за рішенням органу місцевого самоврядування. Агентства потребують державної атестації з огляду на професійну та особисту кваліфікацію. Вони працюють лише з громадами і самотійно не можуть виступати замовниками будівництва.

Крок В2: Аналіз діяльності наявних спеціальних економічних зон та їх подальший розвиток у випадку позитивних результатів досліджень

В Україні з кінця 1990-х років були створені 12 спеціальних економічних зон та 9 територій пріоритетного розвитку, які передбачають наступні головні пільги (на період 60 років):

- відсутність ввізного мита і податку на додану вартість для завезених в Україну товарів та інших предметів;
- ставка податку на прибуток становить 20%;
- доходи нерезидентів оподатковуються в розмірі 2/3 від ставки;
- валютні надходження від продажу вироблених в спеціальній економічній зоні виробів звільняються від обов'язкового продажу;
- пільги для суб'єктів територій пріоритетного розвитку на період 30 років;

- відсутність ввізного мита на сировину, матеріали та обладнання на час реалізації проекту;
- відсутність податку на додану вартість на обладнання,
- відсутність податку на прибутки, отримані в перші три роки з початку реалізації інноваційного проекту,
- оподатковування дивідендів за ставкою 10%,
- оподатковування доходів нерезидентів в розмірі 2/3 від ставки,
- отриманих відповідно з проектом інвестицій.

Досвід діяльності спеціальних економічних зон, особливо з точки зору іноземних інвесторів, необхідно проаналізувати, узагальнити і використати у їхньому подальшому розвитку. Досвід інших країн свідчить, що до діяльності СЕЗ варто ставитись критично. В принципі, до них можна вдається у виняткових випадках: вони діють на обмеженій території, можуть мати експериментальний характер або створюватися з метою здійснення особливо важливого економічного прориву. Тому реальну користь від політики СЕЗ необхідно постійно критично перевіряти. В деяких випадках слід переглядати практику створення СЕЗ, або відмовлятися від неї.

Крок В3: Подальша приватизація

Приватизація і надалі повинна знаходитися серед чільних політичних завдань. Адже завдяки їй виникають зорієнтовані на прибуток підприємства. Вона повинна породжувати ефективних власників і ефективну економіку. Як показує досвід, саме від мотивованих підприємців можна очікувати ефективної, динамічної роботи та готовності йти на ризик.

Треба прагнути до широкого розпорошення власності на виробниче майно у багатьох руках, проте це не може розглядатися умовою ефективної ринкової економіки.

Варта обговорення теза журналістки Юлії Мостової, яка закликала “підвести ризик, тобто більше не питати, звідки походять ті чи інші статки або яким шляхом вони створювалися, і таким чином чинити тиск на їхніх власників”. Крім того, вона виступила за те, щоб укласти довготривалий пакт про ненапад між політикою та бізнесом. Він мусить полягати в тому, що переможці при зміні влади відмовляться від перерозподілу. Лише таким чином політика і бізнес зможуть звільнитися від сьогоденного паразитарного симбіозу. Це матиме той наслідок, що будуть створені умови для відокремлення політики від бізнесу і розчиститься шлях для політичних реформ, справжньої ринкової економіки та демократії. (Франкфуртер Альгемайне Цайтунг, 08.01.2004).

На перехідний період і надалі існуватиме також певна кількість підприємств із участю держави. Тому необхідно вирішити питання управління державними частками. До цього відносяться:

- ефективний контроль за менеджментом державних підприємств;
- обмеження розграбування цих підприємств менеджментом;
- реалізація ефективного використання державної частки капіталу.

Щоб цього досягти, можуть бути застосовані наступні інструменти:

- угоди про здійснення менеджменту, у тому числі разом і з іноземними товариствами,
- незалежна перевірка балансів та
- забезпечення прозорості майнових наслідків менеджменту.

Для цього треба виконати дві передумови:

По-перше, забезпечити реалізацію безумовної майнової відповідальності всіх приватних та державних підприємств: підприємства повинні відповідати за свої борги власним майном, тобто у певних випадках проходити процедуру банкрутства (вже існуюча „Агенція з питань банкрутства” під керівництвом Міністерства економіки та європейської інтеграції повинна в майбутньому більш наполегливо виконувати свої завдання – особливо щодо великих підприємств);

По-друге, держава має слідувати за тим, щоб у результаті приватизації не виникали нові потужні картелі.

Враховуючи недостатню капіталізацію української економіки, необхідно за допомогою державної програми поручительств та участі у капіталі мобілізувати для інвестицій приватний ринок капіталів. Для цього необхідно забезпечити залежність надання таких поручительств від виконання чітко сформульованих та обов’язкових для всіх критеріїв. Надання таких поручительств повинно бути завданням державного банку реконструкції та розвитку.

У майбутньому політика приватизації повинна мати структуру, представлену у таблиці 6.

Таблиця 6. Структура політики приватизації

Стратегії	Чітко сформулювати політичну мету
Процедура приватизації	Аукціон Тендер Приватизація через біржу Викуп менеджментом (Management-buy-out)
Вибір покупця	Надання бізнес-концепції Компетентність та платоспроможність поку-

	пця Готовність взяти зобов'язання З'ясування всіх питань фінансування та санації
Момент переходу права власності	Якомога раніше
Контроль успішності	Чіткий та прозорий

Зрештою, досвід Німеччини свідчить, наскільки важливо зосередити в органі приватизації якомога більше фахової економічної компетентності.

Крок В4: Подальше скорочення дотацій

В принципі можна говорити про те, що дотації взагалі не можуть бути включені в рамки соціальної ринкової економіки. Держава не повинна надавати привілеї, ані для певних осіб, ані для організацій. Проте втручання держави все ще має місце. Причини цього полягають у тому, що багато політиків, а також широкі верстви населення (не лише в Україні, а й у багатьох інших країнах) впевнені, що державна діяльність (допомога) необхідна багатьом фірмам задля збереження робочих місць та запобігання втратам виробничого потенціалу та ноу-хау.

Дотації є шкідливими для економіки. Підприємства, які отримують дотації і мають низьку продуктивність, можуть отримувати вищі прибутки, ніж ефективніші підприємства, що не отримують дотацій. Немонетарні трансакції ведуть до непрозорості та індивідуалізації ціноутворення. Адже ринки не можуть виконувати своєї сигнальної функції. Крім того, це призводить до утворення тісних зв'язків між державною бюрократією та підприємствами. Загалом така система веде не тільки до хибного розподілу ресурсів у величезних масштабах, - вона руйнує стимули для підприємств, які хочуть працювати на ринку.

Скорочення дотацій є для України на сьогодні одним з основних завдань. Проте цю складну сферу реформ не слід виносити за дужки. Політика скорочення дотацій має спиратися на наступні загальноекономічні цілі:

- за умови скорочення дотацій держава одержує простір для коливання податкових надходжень, від цього одержать прибуток і громадяни і підприємства;

- за умови скорочення дотацій є можливість сприяти подоланню проблеми корупції;

- на дотації існують також міжнародні обмеження: у Європейському Союзі дотації для підприємств означають порушення принципу конкуренції на ринку ЄС і тому лише у рідкісних випадках вони є легальні-

ми, адже, члени СОТ у всьому світі зобов'язані дисципліновано поводитися з дотаціями.

Зважаючи на пропозиції, викладені у цьому документі, може поставити питання: з одного боку ми говоримо про стимулювання розвитку малих та середніх підприємств, а з другого, говоримо про скорочення дотацій. Проте це протиріччя досить швидко зникає, коли зважати на різні типи дотацій.

Усі дотації підлягають класифікації. При цьому слід вирізняти:

- Дотації для адаптації, що слугують для амортизації структурних коливань та можуть надаватися на обмежений період часу;
- Організаційні дотації, які спрямовані, наприклад, на стимулювання заснування організацій;
- Дотації зі збереження для консервації старих структур і тому по можливості швидко повинні скорочуватися.

Сьогоднішня система дотацій в Україні неприйнятна з точки зору норм Європейського Союзу. Дотації повинні бути організовані таким чином, щоб вони могли співіснувати з нормами ЄС. Особливо це стосується стимулювання розвитку малих та середніх підприємств шляхом надання організаційних дотацій.

IV. Прикінцеві зауваження

Шлях до ЄС веде через тривалий та болісний процес реформ. Але й найдовший шлях починається з перших кроків, які необхідно зробити у правильному напрямі.

Це дослідження задумане як компас, який вказує напрям розвитку і на те, які етапні цілі та в якій послідовності необхідно досягнути.

Реформи вимагають від уряду, парламенту та президента великої мужності. Але, йдучи цим шляхом, вони мають шанс перетворити Україну на квітучу державу.

Нормативноправова база місцевого та регіонального розвитку що використовувалась:

1. Конституція України
2. Закон України “Про місцеве самоврядування”
3. Закон України “Про місцеві державні адміністрації”
4. « Про планування і забудову територій»
5. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України»
6. Закон України «Про інноваційну діяльність»
7. Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000 – 2015 роки»
8. Закон України «Про генеральну схему планування території України »
9. Концепція сталого розвитку населених пунктів, затверджена Постановою Верховної Ради України від 24.12.99 № 1359 – XIV
10. Проект Закону України “Про засади стимулювання розвитку регіонів та депресивних територій”
11. Указ Президента України від 25.05.01 № 341/2001 “Про концепцію державної регіональної політики” та розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.01 № 437 – р “Про заходи щодо реалізації Концепції державної регіональної політики”
12. Указ Президента України від 30.09.01 № 749/2001 “ Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні” та затверджена цим указом Програма державної підтримки розвитку місцевого самоврядування в Україні
13. Указ Президента України від 4.08.00 № 168/2000 “Про заходи щодо розвитку та регулювання ринку земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення”
14. Указ Президента України від 20.12.00 № 1356/2000 “ Про основні засади розвитку соціальної сфери села”
15. Указ Президента України від 15.07.02 № 640/2002 “ Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села” та затверджена цим указом Державна програма розвитку соціальної сфери села на період до 2005 року
16. Указ Президента України “Про заходи по забезпеченню реалізації державної політики в галузі туризму”

17. Указ Президента України від 28.10.02 « Про проведення Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування »

18. Розпорядження Президента України від 19.10.00 № 317/2000 – рп «Про забезпечення комплексного розвитку малих міст України»

19. Програма діяльності Кабінету Міністрів України, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 05.06.02 №779

20. Концепція удосконалення адміністративно – територіального устрою України, схвалена Кабінетом Міністрів України

21. Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 роки

Перелік літератури:

Akimova, Irina et al: „Role of Governance in Small and Medium Size Enterprise Development: Regional Aspects“, Institute for Economic Research and Policy Consulting, Working Paper No. 19, 06/2003

Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung (Hrsg.): „Raumordnungspolitik des Europarates“, Information zur Raumentwicklung (Heft 7), Bonn 2003

Clement, Hermann et al: „Russische und ukrainische Regionen im Transformationsprozess“, Osteuropa-Institut München, Arbeitspapier Nr. 219, 09/1999

Clement, Hermann: „Wandel der Rahmenbedingungen für die Aktivitäten deutscher Unternehmen in Russland und der Ukraine im Zusammenhang mit dem WTO-Beitritt und der EU-Osterweiterung“, Osteuropa-Institut München, Arbeitspapier Nr. 243, 12/2002

Durkot, Jurij: „Ukrainische Wirtschaft: vom Plan zu Clan“, ohne Quellenangabe

Europäische Kommission: „Country Strategy Paper 2002 – 2006. National Indicative Programme 2002 – 2003 Ukraine“, 12/2001

F.A.Z.-Institut: Länderanalyse Ukraine / Weißrussland, November 2003

German Advisory Group on Economic Reform: „The Next 1000 Days - An Economic Reform Agenda for Ukraine“, 11/1999

Lohmann, Manfred: „Die Ukraine – der neue Nachbar in Europa. Anmerkungen zu Geschichte und Gegenwart“, 2003

Ludwig, Michael: „Der Ukraine steht eine harte Schlacht bevor“, FAZ-Artikel vom 08.01.2004

Meier, Christian: „Osteuropa nach der EU-Osterweiterung: Die Ukraine und Russland“, Stiftung Wissenschaft und Politik, Forschungsgruppe Russische Föderation und NUS, Arbeitspapier von 07/2003

Thießen, Ulrich: „Fiscal Federalism in Transition: A suggested Framework of Analysis and empirical Evidence. The case of Ukraine.“, Research Notes, Berlin 2002

Thießen, Ulrich: „Finanzausgleich in der Ukraine: Positive Effekte für das Wirtschaftswachstum“, DIW-Wochenbericht 17/03

Vincentz, Volkhart: „Perspektiven für einen Reformschub in der Wirtschaft“, in: Gerhard Simon (Hrsg.), „Die neue Ukraine: Das erste Jahrzehnt“, 2001

Бойко- Бойчук О.,Васюник І.,Верланів Ю.,Качур П., Нові підходи до розвитку міст та регіонів України. К.: Міленіум, 2003. – С, 134

Верланов Ю., Нетудихата К. Регіональна динаміка, нерівномірність та економічне зростання // Наукові праці: Збірник. – Миколаїв: Вид-во МФНаУКМА - 2001. – Т.9: Економічні науки. – С.18-26.

Показники зовнішньоекономічної діяльності

Регіон	Фінансові результати економічної діяльності (до оподаткування)		Індекси споживчих цін	Експорт		Імпорт		Ausländische Direktinvestitionen in die Regionen		Прямі інвестиції в регіон з економіки з інших країн	Валова додаткова вартість за останній рік	
	Млн. грн	Місце регіону за рангом		Млн. USD	Місце регіону за рангом	Млн. USD	Місце регіону за рангом	Млн. USD	Місце регіону за рангом		Млн. грн	Місце регіону за рангом
АР Крим	-67,6	15	98,3	414,0	11	161,4	15	209,6	8	7,3	4294,0	11
Вінницька	-146,6	23	98,9	252,3	16	151,0	16	38,4	22	16733,5	4270,0	12
Волинська	2983,6	2	98,8	151,2	21	143,3	17	53,5	18	3772,0	2500,0	22
Дніпропетровська	1862,5	3	102,0	2941,6	2	1178,5	2	359,4	5	3772,0	14504,0	3
Донецька	-324,1	26	99,5	3590,9	1	905,2	3	389,4	3	4198,7	19500,0	1
Житомирська	-33,5	14	99,0	179,3	19	141,0	18	58,2	16	105,1	3005,1	19
Закарпатська	4,1	12	100,9	285,2	14	259,9	11	127,7	11	200,0	2364,5	23
Запорізька	646,7	5	98,7	1392,1	6	499,6	7	362	4	4726,9	8056,0	6
Івано–Франківська	-268,9	25	95,8	410,9	12	266,6	10	70	13	10,4	3532,2	15

Київська	378,4	7	98,7	330,8	13	471,9	8	419,5	2	30,9	6340,8	8
Кіровоградська	-75,1	16	96,1	81,3	24	30,6	26	38	23	2,1	2027,3	25
Луганська	-132,2	21	97,1	1427,4	5	199,3	12	51,6	19	2030,0	7120,0	7
Львівська	89	11	101,5	473,9	9	528,7	6	220,3	7	464,3	5880,0	9
Миколаївська	222,6	9	102,2	610,3	8	286,2	9	65,4	14	521,4	3876,0	13
Одеська	681,8	4	98,7	1478,7	4	809,9	4	289,3	6	40730,5	8147,2	5
Полтавська	591,7	6	96,2	877,8	7	192,0	13	155,9	10	2380,7	4809,5	10
Рівненська	-75,2	17	97,8	124,1	22	118,5	21	51	21	6,6	2773,0	20
Сумська	-134	22	98,2	270,3	15	140,5	19	127,6	12	—	3550,7	14
Тернопільська	-81	19	98,4	66,8	26	50,0	23	26,9	25	19,8	2099,0	24
Харківська	232,3	8	97,2	435,6	10	566,8	5	164,2	9	49903,4	9815,2	4
Херсонська	-121,9	20	99,3	184,9	18	43,9	25	55,8	17	254,8	2641,0	21
Хмельницька	-75,7	18	97,6	112,9	23	87,4	22	28,5	24		3190,0	18
Черкаська	-150,4	24	98,6	204,0	17	138,3	20	51,6	19		3350,0	16
Чернівецька	-17,7	13	100,8	71,8	25	49,7	24	15	26	2358,8	1545,0	26
Чернігівська	92,5	10	96,6	172,2	20	165,1	14	61,3	15	38,5	3338,6	17
Місто Київ	8741,3	1	103,6	2825,2	3	3789,7	1	1848,9	1	8246,1	17622,3	2

II. Підприємництво

Регіон	Кількість малих підприємств		Середній рівень заробітної плати співробітників		Бюджетні надходження		Кількість регіональних фондів	
	Підприємства	Місце регіону за рангом	грн.	Місце регіону за рангом	Податки від малих підприємств, млн. грн	Фіксований сільськогосподарський податок	Фонди	Місце регіону за рангом
АР Крим	11369	6	108,21	15	40,2	4,	7	5
Вінницька	5730	16	105,32	18	14,0	6,	6	6
Волинська	3630	24	104,52	20	9,4	2,	1	21
Дніпропетровська	14120	4	123,66	8	45,5	9,	2	15
Донецька	24807	2	127,55	5	54,7	8,	2	15
Житомирська	5182	19	119,36	10	13,0	2,	1	21
Закарпатська	5843	15	105,46	17	14,9	0,	4	10
Запорізька	8555	10	159,32	2	25,2	8,	3	12
Івано–Франківська	6425	13	100,21	23	10,9	0,	1	21
Київська	10328	8	131,73	3	24,7	5,	8	2
Кіровоградська	4369	21	90,76	25	9,0	7,	6	6
Луганська	8764	9	105,22	19	20,6	5,	8	2
Львівська	14075	5	107,11	16	34,2	1,	6	6
Миколаївська	7140	12	112,15	13	16,9	6,	4	10

Одеська	10500	7	126,39	6	37,9	8,	8	2
Полтавська	6280	14	131,51	4	20,4	9,	5	9
Рівненська	3800	22	103,93	21	11,4	1,	2	15
Сумська	5300	18	124,51	7	12,3	5,	3	12
Тернопільська	3249	25	88,51	26	10,9	2,	1	21
Харківська	14209	3	123,29	9	60,2	9,	3	12
Херсонська	7990	11	115,69	12	11,8	4,	2	15
Хмельницька	5338	17	97,21	24	13,7	4,	1	21
Черкаська	5058	20	118,53	11	14,0	7,	1	21
Чернівецька	2975	26	103,07	22	11,1	0,	2	15
Чернігівська	3700	23	109,03	14	12,5	3,	2	15
Місто Київ	34000	1	217,57	1	96,4	0,	22	1

III. Фінансовий сектор

Регіон	Кількість банків		Коротко-строкові кредити, загально, млн. грн		Довгострокові кредити, загально, млн. грн.		Вклади населення в валюті, млн. грн.		Обсяг виконаних договорів торговцями цінними паперами		Кількість торговців цінними паперами		Емісія акцій підприємствами регіону		Вперше розміщені акції для інвесторів з інших країн
АР Крим	4	8	651	9	223	8	296	6	59,07	14	33	5	119963	6	15,39
Вінницька	0	16	336	15	49	21	84	17	6,65	20	7	16	26320	12	6,
Волинська	3	9	366	14	143	13	99	16	128,79	8	6	19	0	25	12,55
Дніпропетровська	11	3	3463	2	1340	2	801	2	3840,33	2	79	2	107941	8	347,50
Донецька	8	5	2827	3	355	5	610	4	3057,07	3	68	4	276315	2	20,15
Житомирська	0	16	211	21	72	19	54	23	0,28	24	3	23	11210	16	15,47
Закарпатська	1	14	160	26	74	18	61	21	0,21	25	1	24	4854	20	7,70
Запорізька	5	6	1332	5	222	9	226	8	659,85	6	31	8	149223	4	38,08
Івано-Франківська	2	12	281	19	207	10	175	10	52,86	15	8	13	197	23	
Київська	0	16	202	22	50	20	45	26	412,54	7	32	7	9790	17	0,3
Кіровоградська	0	16	179	25	42	23	47	25	1,71	22	1	24	7716	18	
Луганська	2	12	437	12	158	12	123	13	83,34	11	12	10	22773	13	0,4
Львівська	5	6	1005	7	348	6	690	3	112,81	10	27	9	154203	3	57,52

Миколаївська	0	16	500	10	194	11	118	14	43,02	16	12	10	54	24	43,50
Одеська	9	4	1146	6	614	4	453	5	908,04	5	33	5	136128	5	140,20
Полтавська	3	9	742	8	228	7	202	9	126,52	9	12	10	6258	19	28,84
Рівненська	0	16	289	18	41	24	66	19	33,63	17	4	22	1943	21	0,77
Сумська	0	16	307	17	101	14	48	24	79,66	12	7	16	485	22	15,57
Тернопільська	0	16	200	23	32	25	151	11	0,54	23	5	20	12937	15	
Харківська	12	2	1519	4	727	3	269	7	2855,68	4	75	3	70618	9	2,97
Херсонська	0	16	451	11	94	16	100	15	9,25	18	8	13	68830	10	0,00
Хмельницька	0	16	217	20	46	22	84	17	2,51	21	5	20	14613	14	3,5
Черкаська	0	16	393	13	97	15	141	12	8,72	19	7	16	33186	11	0,12
Чернівецька	1	14	184	24	21	26	60	22	0,00	26	1	24	0	25	6,5
Чернігівська	3	9	319	16	80	17	62	20	60,93	13	8	13	112517	7	11,08
Місто Київ	84	1	11821	1	6103	1	2537	1	11000,00	1	350	1	535805	1	123,17

IV. Соціальний сектор

Регіон	Територія, тис. км кв.	Населення, тис.	Середня заробітна плата, грн		Безробіття		Безробіття згідно зі стандартами Міжнародної організації праці	Заборгованість по заробітній платі, млн. грн.		Індекс споживчих цін	Міжрегіональна міграція	Міждержавна міграція
			грн	грн	%	місце за рангом		млн. грн	місце за рангом			
АР Крим	26,1	2018,4	358,46	358,46	2,2	24	5,6	171,84	8	98,3	-27	492
Вінницька	26,5	1753,9	265,36	265,36	4,3	14	8,2	161,91	10	98,9	-986	-913
Волинська	20,2	1054,7	253,22	253,22	6,2	5	9,5	82,79	23	98,8	-812	-1050
Дніпропетровська	31,9	3532,8	437,6	437,6	4,3	14	8,3	418,17	3	102,0	3021	-3405
Донецька	26,5	4774,4	451,53	451,53	3,5	22	9,4	865,23	1	99,5	-1809	-7490
Житомирська	29,9	1373,9	268,33	268,33	8,1	1	13,3	137,93	16	99,0	-1663	-713
Закарпатська	12,8	1253,9	294,96	294,96	6,1	6	11,9	35,21	26	100,9	-1187	-1271
Запорізька	27,2	1909,3	444,97	444,97	3,4	23	9,1	137,85	17	98,7	-240	-1374
Івано-Франківська	13,9	1403,7	317,97	317,97	5,6	10	12,5	88,42	21	95,8	-490	-358
Київська	28,1	1808,3	378,21	378,21	6,1	6	10,9	188,95	6	98,7	-696	-249
Кіровоградська	24,6	1115,7	281,68	281,68	5,1	12	11,4	133,42	18	96,1	-3671	-593
Луганська	26,7	2507,3	393,32	393,32	3,9	17	11,9	465,58	2	97,1	-3740	-4495
Львівська	21,8	2611,0	339,31	339,31	6,1	6	12,8	176,54	7	101,5	-2108	-1189

Миколаївська	24,6	1251,5	398,37	398,37	3,8	18	10,9	168,39	9	102,2	–850	–1005
Одеська	33,3	2448,2	379,36	379,36	1,1	25	8,0	156,49	12	98,7	–514	357
Полтавська	28,8	1609,4	353,67	353,67	5,3	11	6,7	192,95	5	96,2	307	–1134
Рівненська	20,1	1168,3	312,39	312,39	7,2	2	13,3	80,49	24	97,8	–509	–1239
Сумська	23,8	1279,9	306,61	306,61	6,5	4	13,7	138,89	15	98,2	–2795	–672
Тернопільська	13,8	1134,2	237,05	237,05	7	3	15,3	128,29	19	98,4	–804	–333
Харківська	31,4	2887,9	370,4	370,4	3,6	20	10,5	306,17	4	97,2	5604	–2943
Херсонська	28,5	1161,4	289,1	289,1	3,6	20	13,0	153,92	13	99,3	–2437	–1153
Хмельницька	20,6	1414,9	257,94	257,94	3,8	18	13,4	141,35	14	97,6	–2636	–614
Черкаська	20,9	1386,6	276,11	276,11	4,5	13	9,2	161,31	11	98,6	110	–464
Чернівецька	8,1	918,5	271,04	271,04	4,3	14	16,0	57,66	25	100,8	340	–560
Чернігівська	31,9	1225,2	277,13	277,13	5,8	9	11,9	93,89	20	96,6	–1071	–989
Місто Київ	0,8	2621,7	642,95	642,95	0,8	26	6,1	83,89	22	103,6	17992	–186
Україна	603,7	48003,5			2,2			171,84	8	99,4		

V. Розвиток ВВП протягом 1995 – 2001 років на душу населення

Україна	1995	1996	РЗ	1997	РЗ	1998	РЗ	1999	РЗ	2000	РЗ	2001	РЗ	СРЗ
м.Київ	1366	1934	41,54%	2867	48,26%	3144	9,68%	4231	34,57%	5965	40,97%	11957	100,45%	45,91%
АР Крим	618	1134	83,58%	1296	14,28%	1159	-10,57%	1326	14,43%	1887	42,31%	2719	44,07%	31,35%
Закарпатська	507	724	42,73%	796	9,97%	884	11,06%	1214	37,40%	1677	38,13%	2181	30,03%	28,22%
Одеська	918	1366	48,86%	1557	13,99%	1645	5,61%	2128	29,40%	2828	32,89%	3851	36,18%	27,82%
Дніпропетровська	1098	1697	54,54%	1849	8,99%	2028	9,66%	2557	26,08%	3562	39,32%	4456	25,11%	27,28%
Волинська	704	941	33,65%	1022	8,67%	1115	9,02%	1414	26,84%	2077	46,92%	2732	31,52%	26,10%
Львівська	715	1092	52,76%	1139	4,24%	1227	7,75%	1557	26,89%	2159	38,68%	2723	26,11%	26,07%
Херсонська	665	1044	56,95%	1284	23,04%	1266	-1,43%	1500	18,52%	1925	28,31%	2479	28,75%	25,69%
Донецька	1282	1635	27,51%	1788	9,37%	1941	8,53%	2538	30,79%	3509	38,25%	4692	33,71%	24,69%
Харківська	994	1402	41,06%	1602	14,22%	1755	9,59%	2170	23,62%	2799	28,99%	3583	28,02%	24,25%
Кіровоградська	815	1063	30,35%	1117	5,14%	1183	5,86%	1415	19,61%	1860	31,45%	2780	49,48%	23,65%
Миколаївська	998	1293	29,52%	1420	9,79%	1477	4,03%	1841	24,68%	2563	39,19%	3389	32,22%	23,24%
Чернігівська	829	1288	55,33%	1378	6,94%	1466	6,42%	1833	25,02%	2407	31,33%	2740	13,84%	23,15%
Івано– Франківська	796	1011	26,97%	1092	7,98%	1215	11,28%	1581	30,13%	2142	35,50%	2703	26,17%	23,00%
Вінницька	839	1141	35,92%	1234	8,17%	1320	7,00%	1544	16,94%	2104	36,26%	2802	33,17%	22,91%
Київська	1089	1590	46,02%	1743	9,61%	1892	8,54%	2289	20,96%	3255	42,23%	3568	9,60%	22,83%
Запорізька	1226	1813	47,84%	2063	13,76%	2294	11,25%	2941	28,18%	3795	29,04%	4032	6,25%	22,72%
Рівненська	835	1170	40,00%	1259	7,65%	1337	6,21%	1670	24,89%	2118	26,81%	2702	27,59%	22,19%
Чернівецька	641	891	39,03%	975	9,45%	977	0,12%	1141	16,81%	1411	23,70%	2000	41,74%	21,81%

Сумська	1006	1357	34,87%	1516	11,72%	1591	4,96%	1865	17,18%	2631	41,08%	3137	19,24%	21,51%
Полтавська	1291	1710	32,52%	1927	12,68%	2139	11,02%	2683	25,43%	3423	27,57%	4009	17,11%	21,05%
Луганська	983	1242	26,39%	1379	11,03%	1429	3,56%	1874	31,16%	2439	30,17%	2864	17,42%	19,96%
Хмельницька	887	1229	38,59%	1342	9,19%	1365	1,76%	1617	18,41%	2028	25,44%	2505	23,51%	19,48%
Житомирська	810	1194	47,35%	1244	4,22%	1299	4,36%	1560	20,12%	1987	27,37%	2246	13,04%	19,41%
Тернопільська	733	929	26,71%	978	5,33%	1064	8,81%	1266	18,92%	1605	26,82%	2048	27,58%	19,03%
Черкаська	1058	1351	27,68%	1479	9,43%	1518	2,68%	1739	14,56%	2203	26,65%	2509	13,88%	15,81%
Durchschnitt													24,20%	

Дані в грн., РЗ = рівень зростання, СРЗ = середній рівень зростання

Джерело: DIW-Wochenbericht 17/03, власні розрахунки

VI. Економічна структура регіонів

	Р.	Україна	Місто Київ	Волинська	Закарпатська	Івано - Франківська	Львівська	Рівненська	Тернопільська	Хмельницька	Чернівецька	АР Крим	Місто Севастополь	Миколаївська	Одеська	Херсонська	Житомирська	Київська	Сумська	Чернігівська	Дніпропетровська	Донецька	Запорізька	Луганська	Харківська
Промисловість	1990	43,5	75,7	29,5	42,1	46,7	55,2	25,2	24,7	22,7	42,6	35,3	-	28,3	33,1	26,3	26,3	23,9	32,9	29,9	54,8	59,2	47,5	59,4	54,0
Будівництво		10,2	7,9	8,1	9,3	8,9	8,5	13,8	10,7	11,0	9,3	12,4	-	13,0	9,2	12,1	12,1	11,5	11,4	10,1	10,9	10,7	10,6	10,8	9,2
Сільське господарство		31,7	-	48,8	27,5	29,3	24,6	45,7	49,7	52,1	33,9	36,7	-	43,9	31,8	47,2	47,0	50,1	43,3	47,6	20,5	15,3	31,1	15,3	24,2
Послуги		14,6	16,4	13,6	21,1	15,1	11,7	15,3	14,9	14,2	14,2	15,6	-	14,8	25,8	14,3	14,6	14,6	12,4	12,4	13,8	14,8	10,9	14,4	12,6
Промисловість	1996	32,3	20,2	15,6	15,2	30,5	24,0	33,5	19,9	28,4	17,5	18,7	27,6	31,0	17,9	15,8	20,2	29,1	33,5	23,7	48,5	50,4	47,1	48,0	30,2
Будівництво		6,9	9,1	6,3	5,9	7,6	6,8	7,2	5,2	6,2	8,8	4,3	12,9	6,6	5,1	5,4	7,3	10,3	7,4	6,2	7,6	6,3	7,0	6,7	6,4
Сільське господарство		13,8	-	31,8	23,7	17,5	13,3	22,2	33,6	23,3	23,6	16,4	-	16,0	9,6	21,01	25,2	20,1	20,9	23,9	8,5	5,0	7,8	8,0	11,3
Послуги		45,9	68,9	45,1	52,3	43,6	55,1	35,4	40,4	41,1	48,3	59,1	58,5	45,8	66,3	56,7	45,8	38,5	37,4	45,2	34,4	37,8	37,8	36,6	51,1
Промисловість	1997	29,6	15,7	15,4	14,3	29,6	21,6	30,1	19,1	27,5	16,7	16,0	26,2	29,4	15,4	18,2	18,8	24,0	31,0	22,5	45,3	48,1	43,4	44,9	30,2
Будівництво		6,2	6,8	5,5	5,2	6,8	6,8	6,8	5,7	6,0	7,9	3,8	10,3	5,9	4,8	4,5	6,7	10,2	6,5	5,6	7,0	5,3	5,7	6,3	5,4
Сільське господарство		14,5	-	30,2	24,2	17,3	13,5	22,6	30,2	25,6	24,2	16,8	-	18,5	12,4	25,8	24,4	23,7	20,7	23,2	9,8	5,5	10,0	9,3	13,0
Послуги		48,3	75,1	47,6	53,2	45,3	56,9	39,0	44,1	39,7	49,0	59,1	62,3	45,5	65,8	50,4	48,6	40,4	41,2	47,7	36,3	40,4	40,3	38,7	50,3
Промисловість	1998	31,3	14,9	15,5	16,2	28,7	21,4	30,7	18,3	27,7	17,0	18,0	21,4	33,3	19,6	19,8	18,3	28,1	30,7	22,8	47,3	50,0	46,0	44,8	34,2
Будівництво		5,9	6,9	4,9	5,4	6,2	6,6	6,5	5,4	6,2	7,5	3,9	11,2	5,3	4,7	4,9	5,8	9,3	5,8	4,9	6,3	4,8	5,2	5,8	5,3
Сільське господарство		14,4	-	32,7	25,3	19,1	16,2	23,2	29,5	24,5	23,8	18,6	-	16,7	12,5	23,4	26,6	22,1	21,5	25,1	8,7	6,0	10,6	9,3	11,8
Послуги		47,5	75,8	45,3	50,4	45,0	54,6	37,8	46,0	40,5	49,1	53,9	66,2	44,2	62,0	50,7	47,3	38,9	41,1	45,9	36,4	38,5	37,7	39,4	47,8

Промис- ловість	1999	35,8	16,2	17,1	18,1	31,4	23,2	34,0	18,3	30,2	17,2	19,9	23,6	34,3	22,8	21,1	21,2	31,9	36,1	29,4	52,2	53,1	49,7	47,6	37,0
Будівни- цтво		5,2	7,3	6,0	6,9	5,1	5,3	5,9	5,0	5,8	5,1	6,6	8,9	4,1	5,3	3,8	3,8	6,2	5,6	3,6	5,0	3,9	4,1	4,6	3,9
Сільське госп-во		14,1	-	34,0	27,1	21,4	17,5	23,4	32,0	25,1	29,0	18,8	-	16,8	12,8	24,5	27,2	21,4	17,2	23,0	7,1	5,9	11,1	11,2	12,3
Послуги		44,9	73,8	40,6	43,9	40,3	52,1	34,1	43,4	37,2	45,0	50,2	66,2	44,1	57,9	49,3	44,5	38,3	39,6	41,8	34,6	36,3	34,5	35,9	45,8
Промис- ловість	2000	32,8	16,4	17,1	18,4	30,8	21,1	28,8	18,0	28,2	17,3	19,8	27,6	33,5	19,9	24,4	21,2	25,5	34,2	30,0	48,4	51,1	50,9	53,3	32,9
Будівни- цтво		4,4	7,5	3,6	5,1	5,4	4,7	4,0	3,6	4,1	3,4	4,9	7,6	3,2	6,2	3,3	2,6	5,4	5,1	2,3	4,1	3,2	2,7	3,3	3,5
Сільське госп-во		17,0	-	31,9	29,7	24,4	24,3	29,0	35,1	28,6	31,0	19,8	-	20,1	17,2	25,6	29,3	34,4	23,4	28,4	10,2	5,6	12,0	9,7	17,6
Послуги		44,2	73,9	45,2	41,6	37,5	47,7	34,8	41,5	37,0	44,6	51,7	63,5	42,6	55,6	45,5	42,8	32,9	35,6	36,6	36,5	39,4	33,9	33,1	45,0

VII. Приватизація в регіонах України за станом на 01.10.2002

Регіон	Кількість приватизованих об'єктів					Тип приватизації						
	Мала приватизація	Велика та середня приватизація	Незавершене будівництво	Соціальна сфера	Всього	поза конкурсом				з конкуренцією		
						Вільний продаж		Аренда та вільний продаж		Відшкодування		Продаж акцій
						Кількість об'єктів	Частина у галузі, %	Кількість об'єктів	Частина у галузі, %	Кількість об'єктів	Частина у галузі, %	Кількість об'єктів
Всього по Україні	66771	11353	3528	856	82508	37132	45 0	15606	18 9	19386	23 5	10384
АР Крим	3236	404	176	61	3877	661	17 0	1144	29 5		43 1	401
Вінницька	1605	422	145	45	2217	969	43 7	166	7 5	557	25 1	525
Волинська	1590	216		54	1977	876	4 34	274	13 9	571	28 8	256
Дніпропетровська	4841	777	138	12		2221	38 5	966	16 7	1940	33 6	641
Лонепська		937	284			4889	53 9	965	10 6	2604	28 7	617
Житомирська	1180	438		28	2093	704	33 6	195	9 3	765	36 6	429
Закарпатська	1767	218		16	2951	3056	35 8	288	9 8	14 1 /	40 0	
Запорізька		448	85	45	3127	1499	47 9	751	24 0	519	16 6	358
Івано-Франківська	2423	236	78	19		1709	62 0	256	9 3	494	17 9	297
Київська	1781	570	110		2505	1249	49 9	299	11 6	523	20 9	434
Кіровоградська	1353	246	103		1707	790	46 3	105	6 2	521	30 5	291
Луганська	2772	604		21	3614	1136	31 4	941	26 0	1132	31 3	405
Львівська	7967	504		71	7967	5572	69 9	972	12 2	834	10 5	589
Миколаївська	1638	457	167	44	2306		44 4	427	18 5	486	21 1	
Одеська		589	197	58	3700	1542	41 7	1006	27 2	566	15 3	586
Полтавська	1733	369	70	33	2205	550	24 9	815	36 9		20 7	384
Рівненська	1288	261	118	31	1698	459	27 0	522	30 7	462	27 2	255
Сумська	1753			28	2170	837	38 6	418	19 3	565	26 0	350
Тернопільська	1808	302	94	43	2247	479	21 3	728	32 4	704	31 3	336
Харківська	4489	678	183	26	4489	537	11 9	2745	61 1	711	15 8	496
Херсонська	1053	444	81	27		730	45 5	269	16 7	247	15 4	359
Хмельницька	1499	311	81	12	1903	964	50 7	243	12 8	415	21 8	291
Черкаська	1260		82	34	1769	649	36 7	253	14 3	485	27 4	382
Чернівецька	1562	160	73	12	1807	870	48 1		13 2	485	26 8	
Чернігівська	886	306	78	22	1292	619	47 9		2 7	291	22 5	347

Місто Київ	5389	678	78	14	6159	4397	71 4	521	8 5		11 6	527
Місто Севастополь	334	67	17	6	424	242	57,1	63	14,9	64	15,1	55